

Çeşitli Yönleriyle Ezânlarımız

Bayram AKDOĞAN*

Özet

Ezân namaz vakitlerinin ilânı, günlük yaşamda Müslümanlara içinde bulunduğu zamanın hatırlatılması ve yaşantımızda daima Yüce Yaratıcıyı unutmama gibi Müslümanları ilgilendiren özellikleri yanında, hangi dinden ve inançtan olursa olsun, bütün insanlık âlemini İslâm'a çağırır. İşlevsel olarak bu kadar geniş anlamı olan bu evrensel çağrıda, okuyanların ses eğitimi almış olmaları, icra edilecek ses tonu ve makamlar, kullanılan ses yükselticilerinin kalitesi tartışma götürmeyecek kadar önemlidir. Bu araştırmamızda çok önemli bir Dînî Mûsikî Formu olan Ezân'ı daha değişik yönlerden ele alarak, bu İlâhî mesajın gerektiği gibi okunması için gayretlerimizi ortaya koymaya çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Ezân, Mûsikî ve Ezân, Güzel Ezân, İlâhî çağrı, Vakit ve Ezân. Namaz vakti, İlâhi Davet.

Abstract

“Adhan” as an global calling from God for all humanity it's very important in daily life for Muslims. It is a suggestive God and reason of remember Him five time every day. It's not calling only for Muslims but also for all humanity. In point of meaning, Adhan has a functional construction. This is a global calling not only for regional. For this reason, the men who calls Adhan must be educated as music and voice. The

* Doç. Dr., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

amplifiers which are used in Mosques must be changed with last models and these instrument must have different voice effects also. That calling of Adhans from center not a solution about Adhan at the present time. The officers of religious must be educated.

In this article we approach to subject different aspect and we desire to call the divine calling in excellent manner.

Key Words: Adhan, Music and Adhan, Excellent Adhan, Divine calling, Time and Adhan, The time of prayer, Divine invitation.

Giriş

Ezân konusu son yıllarda İlahiyatçıların, Diyanet İşleri Başkanlığımız ve onun emrinde, din hizmetlerinde görevli olan imam ve müezzinlerimizin ve Müslüman halkımızın gündeminde olan önemli dini meselelerden biri haline gelmiştir.

Ezânların güzel okunduğunu söylememiz mümkün değil. Birkaç istisna dışında, durum gerçekten ciddi bir mesele olarak karşımıza çıktığı için, alanın uzmanı olarak buna bir çözüm bulma ihtiyacını meslekî ve dinî bir vecibe olarak kabul ediyoruz.

Bazı câmilerden yükselen ezân seslerinin kulağa hoş gelmediği, yetkisiz ve ehil olmayan kişilerce okunduğu, ses cihazlarının istenilen şekilde ayarlanmadığı, birbirine yakın bazı Câmilerde okunan Ezânların ses karışıklığından dolayı anlaşılamadığı yönünde şikâyetler geldiğini belirten Diyanet yetkilileri: "Merkezi Ezân sistemi uygulamasının amacının, Ezânın daha güzel bir şekilde, zaman olarak aynı anda okunmasının temini ve aynı güzellikte her yere ulaştırılmasının" sağlanması olduğunu söylemektedirler.

2000'li yılların başında "Türkiye'de Din Görevlilerine Mûsikî Eğitimi Verilmesi Konusunda Örnek Bir Metot" adlı çalışmamızı, böyle bir gereksinimi o yıllarda idrak ettiğimiz için kaleme almıştık. Sonunda, bu konudaki düşüncelerimiz yaklaşık bir kaç yıldır Ankara'da uygulama zemini bulmuş ve ilgililer ezânları merkezden birkaç müezzine okutmanın yeterli olamayacağını anlamış durumdadırlar ki, yukarıda bahis konusu

olan makalenin amacı da yavaş yavaş gerçekleşmiş oluyor. Böylece Türkiye’de din görevlilerine mûsikî eğitimi verilmesi çalışmaları başlatıldı. Ayrıca güzel ezân okuma kursları da açılmış oldu.

Aslında ezânın güzel okunmasıyla ilgili çalışmalar 1976’dan beri yapılmakta olup, her nedense bu konuda bir mesafe alınmamıştır. Ancak bu önemli görev için mutlaka alanın uzmanı ilâhiyatçı ve mûsikî hocalarının görevlendirilmesi gerekmektedir. Sesi güzel veya ezânı güzel okuyan birkaç din görevlisini, böyle önemli ve ciddi bir eğitim işi için görevlendirmek çözüm değildir ve nitekim de olmamıştır. İlâhiyatçı ve müzisyen olarak hem dinî yönüyle, hem de bir dinî form olarak mûsikî yönüyle bu işe ehil kişilerin, Ezânın eğitim ve öğretimi için görevlendirilmeleri gerekmektedir.

Ancak çok yakın bir zamanda gündeme gelen böyle bir konu için de ciddi olarak ele alınmış doküman da elimizde bulunmamaktaydı. Bir İlâhiyatçının konu ile ilgili bazı tavsiyelerine ait bulmuş olduğum birkaç sayfalık not bizlere bazı şeyleri hatırlatmış ve bu konuda bu önemli çalışmayı hazırlamaya sevk etmiştir. Bu girişten sonra öncelikle Ezân kelimesi üzerinde durmak istiyoruz.

Ezân Kelimesinin Anlamı

Ezân, sözlükte “bildirmek, duyurmak, çağrıda bulunmak, ilân etmek” anlamında bir mastar olup, terim olarak farz namazların vaktinin geldiğini -nasla belirlenen sözlerle- özel bir şekilde müminlere duyurmayı ifade eder. Ezân okuyana Müezzin, Ezânın okunduğu yere Arapça’da Mi’zene, Ezân okunan yerde özel günlerde ışıklar yakılması nedeniyle Menâr veya Minâre,¹ müezzinin Ezân okurken minârede etrafı dolaştığı yere de Şerefe (balkon) denilmektedir.

Ezân dini formlar içerisinde, bestesiz câmi mûsikîsi formları arasında zikredilmektedir. Bestesi irticâli (doğaçlama) suretiyle yapılmaktadır. Ancak, günümüzde bazı dini mûsikî bestekârlarınca² Ezân da

¹ *el-Mu’cemu’l-Vasît*, Heyet, Mektebetü’l-İlmiyye, Tahran, cüz: 2, s. 971.

² Bu konuda bazı çalışmaları görünce, biz de hem ilâhiyatçı ve hem de müzik sanatı ile ilgilenen akademisyen olarak beş vaktin Ezânıyla ilgili örnek ortaya koymaya çalıştık. Bkz.

bestelenmekte ve notaya alınmaktadır. Kanaatimizce bu çalışmaların çok daha geliştirilerek, bu ilâhî çağrının olması gerektiği şekliyle en güzel bir biçimde icrâ edilir hale getirilmesi lâzımdır.

Dinî bir terim olarak Ezân, İslâm Dininde farz namaz vakitlerini Müslümanlara bildirmek amacıyla Hz. Peygamber zamanında ortaya konulmuş, günde beş vakitte okunmuş ve o günden beri İslâm toplumlarında uygulanarak zamanımıza kadar gelmiştir. Hz. Peygamber zamanında Cuma günleri sadece hutbeden önce bir iç Ezân okunurdu. Hz. Osman devrinden itibaren Cuma namazı için halkın önceden haberdar edilmesi amacıyla, namaz vakti gelince dışarıda da bir Ezân okunmaya başlanmıştır. Ancak Ezân sadece namaz vakitlerini bildiren bir ilân değil, Ezân İslâm toplumu için çok şeyler ifade eden bir bildiridir.

Biz bu çalışmamızda Ezânı dinî beste ve güftesiyle bir müzik formu olarak, sözlerinin Arapça olmasıyla kıraat olarak, ayrıca bir ibadet olması yönüyle okuyanda ihlâs ve samimiyet gerektirmesi, sadece bir bölgedeki Müslümanları ibadete değil, inansın inanmasın, hangi dinden ve düşünceden olursa olsun bütün insanları bir düşünceye, bir inanca, bir kültür ve medeniyete dâvet, Hakk'a çağırması cihetiyle ilâhî bir mesaj, ayrıca bir yerde Müslümanların meskûn olduğunu göstermesi itibariyle de simge olması açılarından ayrı ayrı ele alarak değerlendirmek istiyoruz. Şimdi de Ezân konusunda bazı temel bilgileri sunmayı gerekli görüyoruz.

Kur'an-ı Kerîm'de Ezân

Ezân kelimesi Kur'an-ı Kerîm de bir yerde "bildiri, i'lâm" anlamında geçerken¹, terim anlamında nidâ kökünün türevleriyle iki âyette² buna işâret edilmiştir. Ezân, sözlük anlamında ve çeşitli fiil kalıplarıyla yedi âyette³, müezzîn de yine bu çerçevede "çağrıcı, tellâl" anlamında iki âyette⁴

Bayram Akdoğan, *Örneklerle Türk Müsikisinde Formlar*, Bilge Ajans ve Matbaası, Ankara 2010, s. 50-59; Bayram Akdoğan, *Türk Din Müsikîsi Dersleri*, Bilge Ajans ve Matbaası, Ankara 2010, s. 204- 213.

¹ Et-Tevbe: 9/3.

² El- Mâide: 5/58, El-Cum'a: 62/9.

³ Meselâ bkz. El-Bakara: 2/279, el-A'raf: 7/ 167, el-Hac: 22/27.

⁴ El-A'raf: 7/44, Yusuf: 12/70.

yer almaktadır¹.

Hadislerde Ezân

Ezân kelimesi hadislerde terim anlamında hem isim olarak hem de çeşitli fiil kalıplarıyla sıkça geçmektedir.²

Ezânın Tarihçesi ve Ortaya Çıkışı

Ezân, diğer semâvî dinlerden farklı olarak, Hz. Peygamber ve ashabının, namaz vakitlerinin girdiğini ilân için bir vasıta arayışı içinde oldukları sırada, Cenâb-ı Hakk'ın Müslümanlara, hiçbir dinde olmayan eşsiz, benzersiz bir ilhâmı gelmiş ve güzel insan sesiyle icrâ edilen bir Câmî mûsikîsi formu olmuştur.

İslâm Dininde namaz Mekke döneminde farz kılındığı halde, Hz. Peygamber'in Medine'ye gidişine kadar namaz vakitlerini bildirmek için bir yol düşünülmemiştir.³

Medine döneminde ise Müslümanlar önceleri zaman zaman bir araya gelerek namaz vakitlerini gözetirlerdi. Bir süre namaz vakitlerinde sokaklarda “es-salâh es-salâh” (namaza namaza) diye çağrıda bulunulduysa da bu işlem duyuru için yeterli olmuyordu.

Namaz vaktinin geldiğini haber vermek için bir işârete ihtiyaç duyulduğu aşikârdı. Bunun için ashap toplanmış ve çeşitli görüşler ileri sürenler olmuştu. Bu işlem için çan çalınması, tahtalara vurulması, boru öttürülmesi, ateş yakılması veya bayrak dikilmesi şeklinde değişik görüşler ileri sürenler olduysa da, çan Hıristiyanların, boru Yahudilerin, ateş Mecûsilerin âdeti olduğu için Resûlullah tarafından kabul edilmedi.⁴ Ancak bu sırada ashaptan Abdullah b. Zeyd b. Sa'lebe'ye rüyâda Ezân

¹ Abdurrahman Çetin, “Ezân”, *DİA*, c. XII, s. 36.

² Wensinck, *el-Mu'cem*, “ezn” maddesi; aynı müellif, *Miftâhu Küñûzi's-Sünne*, “Ezân” maddesi.

³ Mevlâna Şiblî, *Asr-ı Saadet*, Terc. Ömer Rıza Doğrul, Toker Matbaası, İstanbul 1973, c. I, s. 206.

⁴ Şemseddin es-Serahsî, *Kitâbu'l-Mebsût*, Beyrut 1398/1978, Bâbu'l-Ezân, c. I, s. 127.

öğretilmişti.¹ Abdullah, rüyâsında bir adamı câmi damından Müslümanları namaza çağırırken görmüş, ertesi gün Hz. Peygamber'e gelerek rüyâsını anlatmıştı. Bunun üzerine Hz. Peygamber Bilâl'e ezân cümlelerini öğretmiş ve bunları ezânda ikişer, kâmette ise birer defa okumasını emretmişti. Bu arada Hz. Ömer Resûlüllah'a gelerek aynı rüyâyı kendisinin de gördüğünü, ancak Abdullah b. Zeyd'in daha erken davrandığını bildirmiştir.²

Hz. Bilâl Habeşî Neccar oğullarından bir kadına ait yüksek bir evin damına çıkıp ilk olarak sabah ezânını okudu.³ Böylece ezân Hicretin birinci (622) veya bir rivâyete göre ikinci (623) yılında meşrû kılınmış oldu. Daha sonra Mescid-i Nebevî'nin arka tarafına ezân okumak için özel bir yer yapıldı.

Ezân sünnetle meşrû kılınmasına rağmen, Kur'an'da bazı âyetlerle de kuvvet kazanmaktadır. *"Namaza çağırduğumuzda onu alay ve eğlence konusu yaparlar. Bu davranışları, onların düşünemeyen bir toplum olmasından dolayıdır"*⁴; *"Ey inananlar! Cuma günü namaza çağırıldığı zaman hemen Allah'ı anmaya koşun ve alışverişi bırakın"*⁵ meâlindeki âyetler buna işaret etmektedir.

Ezân şu sözlerden oluşmaktadır:

"Allahu ekber" (Allah en büyüktür) 4 defa,

"Eşhedü en lâ ilâhe illallah" (Allah'tan başka tanrı olmadığına şahâdet ederim) 2 defa,

"Eşhedü enne Muhammeden Resûlüllah" (Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şahâdet ederim) 2 defa,

"Hayye ale's-salâh" (Haydin namaza) 2 defa,

"Hayye ale'l-felâh" (Haydin kurtuluşa) 2 defa,

"Allahu ekber" (Allah en büyüktür) 2 defa,

¹ Şiblî, a.g.e, c. I, s. 207.

² Buhârî, "Ezân", 1; Müslim, "Salât", 1; Ebû Dâvud, "Salât", 27; Tirmizî, "Salât", 25; İbn Mâce, "Ezân", 1; Nesâî, "Ezân", 1.

³ Ebû Dâvud, "Salât", 3.

⁴ El-Mâide: 5/58.

⁵ El-Cum'a: 62/9.

“*Lâ ilâhe illallah*” (Allah’tan başka tanrı yoktur) 1 defa okunmaktadır.

Sabah Ezânlarında “*Hayye ale’l-felâh*” tan sonra 2 defa “*es-salâtü hayrun mine’n-nevm*” (Namaz uykudan hayırlıdır) sözleri tekrar edilir.

Mezheplere Göre Ezânın Uygulanışı

Ezânın uygulanışında ehl-i sünnet ve diğer mezhepler arasında farklılıklar mevcuttur. Hanefî ve Hanbelîler Ezânda Abdullah b. Zeyd’den nakledilen yukarıdaki lâfızları esas almışlardır.

Şâfiîler de aynı sözleri esas almakla birlikte, müezzinin her iki şahâdet cümlesini önce yanındaki kimselerin duyacağı şekilde alçak sesle, sonra da yüksek sesle okuması anlamına gelen “*tercî*” ilâvesinin bulunduğu Ebû Mahzûre rivâyetini¹ tercih etmişlerdir.

Mâlikîler ve Hanefî mezhebinden Ebû Yusuf ile İmam Muhammed ise Abdullah b. Zeyd’den gelen diğer bir rivâyeti ve Medine halkının uygulamasını esas alarak, tekbirin, Ezânın başında da iki defa okunacağını söylemişlerdir.²

Şiîler “*Hayye ale’l-felâh*” tan sonra “*Hayye alâ hayri’l-amel*” (amellerin hayırlısına geliniz) sözlerini ilâve ederler. Şiî kaynaklarına göre bu uygulamanın başlangıçta Ezân metninde olduğu fakat Müslümanların cihâdî bırakıp namaza yönelmeleri endişesiyle Hz. Ömer tarafından bu sözlerin Ezân metninden çıkarıldığı söylenmektedir.

Ayrıca Şiîlerin ezânında ikinci şahâdet kelimesinden sonra eklenen “*Eşhedü enne Aliyyen veliyullah*” (Ali’nin Allah’ın dostu olduğuna şahâdet ederim) veya “*Eşhedü enne Aliyyen emiru’l-mü’minîne hakkân*” (meşrû devlet başkanının Ali olduğuna şahâdet ederim) gibi sözlerin, Şianın meşhur ve sahih rivâyetlerinde yer almadığı ve bunların Ezân sözlerinden sayılmadığı, fakat bu uygulamanın Şia âlimleri arasında hoş görüldüğü için yaygınlık kazandığı söylenmektedir.³

¹ Müslim, “Salât”, 6; Ebû Dâvûd, “Salât”, 28; Muhammed b. İdris eş-Şâfiî Ebû Abdillâh, *El-Ümm, Dârü’l-Ma’rifet*, Beyrut Tsz., Bâbu Refi’s-Savti bi’l-Ezân, c. 1, s. 87.

² Çetin, “Ezan”, *DİA*, XII, 37.

³ Çetin, “Ezan”, *DİA*, XII, 37.

İkâmet ve Ezân

Farz namazlardan önce (münferit veya cemaatle olsun) okunan ikâmet'te de aynı Ezân sözleri kullanılır, şu kadar var ki "*Hayye ale'l-felâh*" tan sonra iki defa "*Kad kâmeti's-salâh*" (namaz başlamıştır) sözleri ilâve edilir ve kâmet Ezân gibi uzatılmadan makamlı ve nağmeli ve yürük (hızlı) bir tavırla okunur. Sabah namazlarında *Hayye ale'l-felâh*'dan sonra *Es-Salâtu hayrun mine'n-Neom (2 Defa)* denmesi, Bilâl-i Habeşi'nin uygulaması ve Peygamberimizin tasdiki ile olmuştur.¹

Ezânın Hükümü

İslâm hukukçuları Ezânın dini hükümü konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Hanefî ve Şâfiî mezheplerinde hâkim olan görüşe, ayrıca Mâlikî, Şia'dan İmâmiyye mezhepleriyle Ahmed b. Hanbel'den nakledilen bir rivâyete göre Ezân okumak sünnet-i müekkededir. Şâfiî mezhebindeki bir görüşe göre farz-ı kifâye, bazı Hanefî âlimlerine göre de vâciptir. Hanbelîler ikâmet mahallinde Ezân okunmasını farz-ı kifâye kabul etmektedirler. Cuma namazı kılınan yerleşim alanlarında Mâlikîler de aynı görüşü paylaşmaktadırlar.

İslâm hukukçuları, İslâm'ın şîârı ve Müslüman halkın varlığının bir sembolü olan Ezânı terk etme konusunda söz birliği içinde olan bir Müslüman şehir veya bölge halkına karşı, -başka bir çözüm şekli bulunamadığı takdirde- savaş açılması gerektiğine dair ittifak halindedirler.

Ezânla İlgili Bazı Hususlar

Ezân, namaz vakti girmeden okunmaz, vaktinden önce okunursa iadesi gerekir. Hanefî ve Şâfiîlere göre Ezânın sahih olması için niyet etmek şart değildir. Mâlikî ve Hanbelîler ise niyeti şart koşarlar.

Ezân Arapça sözleriyle ve bilinen sırasıyla okunmalıdır. Hanefî ve Hanbelîlere göre Ezânın Arapça'dan başka bir dilde okunması câiz

¹ Burhâneddîn Ebi'l-Hasen Ali b. Ebî Bekr b. Abdi'l-Celîl er-Ruşdânî, *el-Hidâye Şerhu Bidâyeti'l-Mübtedî*, Neşr: Mektebetü'l-İslâmiyye, c, I, s. 41.

değildir.

Şâfiî mezhebine göre, Arapça bilmeyen Müslümanların olduğu yerde, Ezânı asıl şekliyle okuyabilecek birinin bulunmaması durumunda, o bölgede kendi dillerinde Ezân okumaları câizdir.

Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî¹ mezheplerine göre Ezânda tertip (sıra) vâciptir. Sözlerinin sırası değiştirildiğinde yeni baştan okunması gerekir. Ezânda tertibi sünnet kabul eden Hanefilere göre ise, sıra nerede bozulmuşsa oradan düzeltilerek Ezâna devam edilir.

Ezânı erginlik ve temyiz çağına gelmiş bir kimse okumalıdır.² Mümeyyiz olmayan çocuğun okuyacağı Ezân geçersizdir.³ Çünkü sabîler namaz ile muhatap değillerdir.⁴ Halbuki çocukluk yıllarımızda Ezân okumayı öğrenelim diye Kur'an Kurslarında hocalarımız bize Ezân okuttururlardı.

Kölenin, a'mânın, veled-i zinânın ve a'râbinin (câhil köylünün) okuyacağı Ezân câizdir.⁵

Ezân okuyanın Ezân sırasında, müezzinin kâmet esnasında konuşması mekruhtur.⁶ Biriyle konuşma veya iki söz arasında uzunca susma suretiyle, Ezân sözleri arasına fasıla girmesi durumunda Ezânın iadesi gerekir.

Ezân farz namazlar için okunur. Câmide okunan Ezânlar duyuluyorsa, evlerde kılınacak namaz için ayrıca Ezân okumaya gerek yoktur.

Vakti geçmiş, kazaya kalmış farz namazları başka bir vakitte yalnız başına veya cemaatle kılmaya kalksalar bu namazlar için hem Ezân ve hem de kâmet getirirler.⁷

Ezânın duyulmadığı uzak bir mesafede veya yerleşim merkezleri dışında olanlar da Ezân okurlar.

¹ Abdullah b. Kudâme el-Makdisî Ebû Muhammed, *el-Kâfi fî Fıkhi İbn Hanbel*, Bâbü'l-Ezân, c. 1, s. 199.

² Serahsî, *Mebûsât*, Bâbü'l-Ezân, c. I, s. 138.

³ Abdullah b. Kudâme el-Makdisî Ebû Muhammed, *el-Kâfi fî Fıkhi İbn Hanbel*, Bâbü'l-Ezân, c. 1, s. 199.

⁴ Ömer Nasuhî Bilmen, *Büyük İslâm İlmihali*, İstanbul 1970, s. 141.

⁵ Serahsî, *Mebûsât*, Bâbü'l-Ezân, c. I, s. 137

⁶ Serahsî, *Mebûsât*, Bâbü'l-Ezân, c. I, s. 134.

⁷ Serahsî, *Mebûsât*, Bâbü'l-Ezân, c. I, s. 136.

Cenâze namazı, vitir, bayram, terâvih, yağmur duası namazı ve farz-ı ayın olmayan diğer namazlar için Ezân okunmaz, kâmet de getirilmez.¹

Farz namazlar dışında güneş tutulması vb. sebeplerle cemaatle kılınan namazlar için Hz. Peygamber zamanında Ezân okunmamış, “*Es-salâte* (es-salâtü) *câmiaten*” (cemaatle namaza geliniz) diye çağırılmışlardır.²

Yeni doğan bebeğin sağ kulağına hafif bir sesle Ezân, sol kulağına da ikâmet okumak menduptur.³

Ezânın Okunma Şekli

Müezzinin Ezân okurken abdestli olması,⁴ kibleye yönelmesi, “*Hayye ale’s-salâh*” derken yüzünü sağa, “*Hayye ale’l-felâh*” derken de sola çevirmesi gerekir⁵ ve bu kişinin dini hassasiyete sahip bir kişi olması müstehaptır.

Müezzinin sesinin güzel ve gür olması, Ezânı ayakta ve yüksekçe bir yere çıkıp dinleyenlerin Ezân sözlerini tekrar edebilmelerine imkân verecek şekilde yavaş okunması, sesin daha güzel ve gür çıkmasına vesile olacağı için parmaklarının uçlarını kulak kepçesi üzerine koyarak ağızdan kulağa doğru bir kanal oluşturması önemlidir.⁶ Bu şekilde ağızdan çıkan nağmelerin daha etkili bir şekilde kulağa ulaşması, okuyucunun daha güzel okumasına yardımcı olur. Kulak, beyin ve gırtlak üçlüsünün bir bütünlük oluşturması, dolayısıyla Ezânın güzel okunmasını sağlar. Bazıları okuma esnasında kulağını parmakla kapatır ki,⁷ her ne kadar alışkanlığa bağlı olsa da, bu hareket okuduğunu duymamak olur, kanaatimizce bu

¹ Serahsî, *Mebûât*, Bâbü’l-Ezân, c. I, s. 134.

² Buhârî, “*Küsûf*”, 3, 8; Müslim, “*Küsûf*”, 4.

³ Ebû Dâvûd, “*Edeb*”, 108; Tirmizî, “*Edâhi*”, 17.

⁴ Ezân ve kâmetin abdestsiz olarak yapılması durumunda câiz olmakla birlikte, cünüp ise mekruh olur ve Ezânın iadesi gerekir. Serahsî, *Mebûât*, Bâbü’l-Ezân, c. I, s. 131.

⁵ Serahsî, *Mebûât*, Bâbü’l-Ezân, c. I, s. 129. Mâlikî mezhebinde İbnü’l-Kasım: İmam Mâlik’e müezzinin Ezânda sağa ve sola dönüşünü sordum, bunu inkâr etmiştir demektedir. Bkz. Mâlik bin Enes b. Mâlik b. Âmir el-Esbahî, *el-Müdevenetü’l-Kübrâ*, Tahkik: Zekerîye Umeyrât, Dâru’l-Kitâbi’l-İlmiyye, Beyrut Tsz., Babu Mâ Cae Fi’l-Ezân ve’l-İkâmet, c. 1, s. 158.

⁶ Serahsî, a.g.e., Bâbü’l-Ezân, c. I, s. 130. İmam Mâlik: Elini kulağına koyma olayı çok yaygındır. İsterse koyar, istemezse koymaz demektedir. Bkz. *el-Müdevenetü’l-Kübrâ*, a.g.e., aynı yer.

⁷ Müezzinin Ezân okurken parmaklarını kulağına koyması efdaldır, ancak bu aslı bir sünnet değildir. Bunu uygulamayacak olursa Ezân yine olur. Merğînâni, a .g.e., c. I, s. 41.

hareket, okuduğumuzu duyarak daha şevkle icrâ etmemizi engeller. Bu bakımdan okurken sesimizin kulağımıza ulaşmaması değil, ulaşması pozitif fayda sağlar.

Ezânlar Güzel Okunuyor mu?

Bu başlık altında maalesef hayal kırıklığına uğruyoruz. Basında okuduklarımız, halkın arasında dolaştığımızda duyduklarımıza göre hiç de bu soruya evet dememizin mümkün olmadığını görürüz.

Ezân konusunda bu işin inceliğini bilen de bilmeyen de, Müslüman olan da olmayan da, önüne gelen herkes kendine göre bir değerlendirme yapmaktadır. Ezân konusunda tenkit ve değerlendirmeleri birkaç maddede ele almak mümkündür.

1-Samimi Müslümanlar: Mesleğin inceliklerini bilen, bu ilâhî mesajın lâîk-ı veçhile yapılmasını arzu edenler ve haklı tenkit yapanlar.

2-Dinle, imanla alâkası olmayan fakat bazı hususlarda haklı eleştiri yapanlar. Eleştirdikleri konularda haklı olanlar.

3-Meslekten olup sırf hasetliğe dayanarak tenkit edenler. Bunlar iyiyi güzeli de bildikleri halde sadece fesatlık için eleştiri yapanlar ve ortalığı karıştırmaya çalışanlar.

4-Hiçbir şeyden anlamadığı halde, sırf laf olsun diye önüne geleni tenkit edenler veya işin inceliklerini biliyormuş gibi görünüp, aslında hiçbir şeyden haberi olmayanlar.

Birinci maddede belirtilen kişilerin görüşleri alınır ve gereği yapılırsa, din adına, Ezân adına güzel işler yapılmış olur. Çünkü bunların niyetleri halistir ve bunların sözlerine itibar edilir.

İkinci maddedekilerin eleştirileri dinlenmeli, haklı oldukları hususlar varsa, Ezâna ve onu okuyanlara lâf getirilmemeli, ama bunların konuşmalarında ve tenkitlerinde art niyetler olabilir, ihtiyatlı olunmalı, böyle kişilerin sözüyle hareket edilerek iman ve inanç sahibi insanların hatırı kırılmamalıdır.

Üçüncü grupta olanların iknâ edilmesi çok zordur. Bunlara göre tek

doğru kendileridir. Kendilerinin dışındakiler hep yanlıştır. Onlar her şeyi bilirler, kendilerini herkesi de tenkit etme konusunda haklı bulurlar, kimseyi beğenmezler. Çünkü bu tip insanların haset içini bürümüştür, onlar kendilerine yapılacak insaf dâvetini de Hakk'a çağırıyor da kabul etmezler. Böylelerinin tenkitlerini hesaba katmaya bile gerek yoktur.

Dördüncü grup insanları bilinçlendirmeye çalışmanın bir anlamı yoktur. Bunları susturmaya çalışmak boşa emek harcamaktır, dediklerinin ne ilmen, ne aklen bir değeri olmadığı gibi, bunları kale almak bile lüzumsuzluktur.

Günümüzde Ezânlar niçin kötü okunuyor sorusuna şöyle cevap veriliyor:

Bir kanaate göre bu sorunun cevabını yakın tarihimizde bulmak mümkündür. Cumhuriyetin ilk yıllarında, Müslüman âlimler azalınca, yeni nesle ilim öğretecek, onları terbiye edecek önderler kalmadı. Din, baskı altında tutuldukça, Müslümanlar entelektüelini, sanatçısını yetiştiremedi, bu süreç içerisinde İslâm medeniyetinin bütün unsurları çökertildi ve estetik boyut köreldi. İslâm kültürünün önemli eğitim ve üretim yerlerinden olan tekke ve dergâhlar kapatıldı, medreseler eski işlevini kaybetti. Bu arada Kur'ân öğrenmek ve öğretmek yasaklandı. Ezân Türkçe okutulmaya başlandı. Minârelerden yıllarca "*Allahû ekber*" nidâları yerine, "*Tanrı uludur*" sözleri yükseldi, Hem de bu işlemler slogan atar gibi düz, ahenksiz ve çirkin bir bağırma ile yapıldı. İşte bugünkü Ezânlar bu ezilmişliğin mahsulüdür denilmektedir.

Ezânın Hoparlörle Okunması Meselesi

Hoparlörle okunan Ezân şayet İslâm'ın emrettiği şekilde okunursa yani müezzinliğin şartlarını hâiz bir kimse tarafından okunursa câizdir. Böyle bir kimse tarafından okunursa hakkında bir şey dememek lazımdır. Hoparlör, müezzini müezzinlikten azledip, Ezânını ifsat etmez. Sadece müezzinin sesini daha fazla yükseltip uzaklara götürür. Bu da Ezân okumanın gayelerinden biridir.

Ancak müezzin minârede veya yüksek bir yerde değil de aşağıda Ezân okursa doğru bir şey değildir. Çünkü Ezânı yüksek bir yerde okumak

sünnet olduğu gibi elektrik de âni olarak kesilebilir. O takdirde Ezân yarıda kalmış olur. Nitekim bu durum sıkça görülen bir hadisedir. Müezzin yüksek bir yerde ve hoparlör vasıtasıyla Ezân okursa bunda bir sakınca yoktur, dedikodu yapmak da anlamsızdır. Mekke, Medine, Şam ve Mısır gibi İslâm'ın mühim merkezlerine bakınız, bütün buralarda da Ezân hoparlörde okunur. Yalnız kaset, plâk ve diğer cihazlarla Ezân okumak câiz görülmemektedir, çünkü ortada insan yoktur. İnsan değil elektronik ses vardır bu da aksiseda (sesin yansıması) olarak kabul edilmektedir. Fakat buna rağmen Tunus gibi bazı İslâm ülkelerinde Ezânın kasetten de okutulduğu görülmektedir.

Basında ve Magazin Dünyasında Ezânlar

Basın dünyasında Ezânla ilgili tenkitlere baktığımız zaman bunları ikiye ayırmamız mümkündür:

Birinci grupta olanlar ıslâh gayreti içinde olup, yanlış yol takip edenler. Bunlar basında ortalığı velveleye verip yanlışları düzeltme hevesinde olduklarını gösterirler. Niyetleri ıslah etmek olabilir ama yanlış yol takip ettikleri için, din ve Ezân adına yaptıkları ıslâh faaliyeti, verdikleri zarardan daha fazladır ve bunun da farkında değillerdir.

İkinci grupta olanlar, eksiklikleri dile getirip, hal yollarını göstererek ilgililere çözüm yolları sunanlar. Bunlar üslûplu hareket ederler, itinalı davranırlar. İşte bunlar dikkate alınmalıdır. Bu tip insanların görüşlerinden yararlanmalıdır.

Hep aynı tenkitler. Ezânın canına okunuyor, eski müezzinler kalmadı, mikrofonu eline alan avazı çıktığı kadar bağıyor, bir zamanlar hangi hâfız nereden Ezân okurmuş ta hangi mahalledeki insanları namaza kaldırmış, bilmem hangi turist filanca minâreden okunan Ezânla Müslüman olmuş, nerede o eski Ezânlar gibi kimi efsâne, kimi eskiye özlem, kimi de mevcut din görevlilerini aşağılayıcı kıyaslamalar. Bu şikâyetlerin bir kısmında hakikat payı vardır ama, cemaat içinde kendini bu işe ehil zannedip müezzinden önce mikrofonu sarılan mahallenin bakkalı, manavı, kasabı, sırf sevap için bu işi yapmaya heveslenen fakat mesleki yeteneği olmayan hacı amcaya ve cemaatten olan bu insanlara ne demeli. Yahut ta din

görevlisinin haftalık veya yıllık izinde bulunduğu zamanda, mahallede bu işi üstlenen yaşlı başlı kişiler ne yapsın, Ezân okumasın mı? Güzel okuyamıyorsa hiç okumasın diyerek kim bu vebali üstlenebilir? Bunun cevabını Avrupa'da Ezân sesine hasret olan vatandaşlarımız daha iyi verirler kanaatindeyiz.

Hız. Peygamber'in Vefatı ve Hız. Bilâl'in Son Ezânı

Ezânı ilk okuyan Bilâl-i Habeşî, Hız. Peygamberin olmadığı bir dünyada artık Ezân okumayı kendisine haram sayıyordu. Mekke ve Medine ona dar gelmiş, çok uzaklara gitmişti. Bir sevgilinin yokluğu ateşi onu mahvediyordu. Boşuna kaçıyordu. Çünkü sevdiği de onun gönlünde onunla birlikte kaçıyordu, Hız. Peygamber sevgisiydi bu.

Nihayet dayanamamış, bir gün Hız. Peygamber'in şehrine dönmüştü, Mescid-i Nebî'nin hasırlarını gözyaşlarıyla bir kez daha sularken, onu sevenler etrafını sarmıştı, Hız. Peygamber'in müezzini gelmişti. Peygamberimizin torunları Hasan ile Hüseyin boynuna dolanmış "Ya Bilâl ne olur bir kere daha Ezân oku" diye yalvarmışlardı. Tıpkı Ezân vakti geldiğinde Peygamberimizin "Erihnâ yâ Bilâl"¹ (Yâ Bilâl haydi bizi ferahlandır, içimize bir su serp) diye buyurduğu gibi. Bilâl Hız. Peygamber'in olmadığı bir dünyada artık kesinlikle Ezân okumamakta kararlıydı ama Ezân okumasını isteyenler de Yüce Resûlün torunlarıydı, onları kıramazdı.

Aradan yıllar geçmişti. Bilâl mescidin duvarına çıktı, titreyen elini kulağına götürdü ve tarihin son kez şahit olacağı Ezânını okumaya başladı. İlk "Allahu ekber" dediğinde mescittekilerin dizinin bağı çoktan çözülmüştü. Bütün Medine halkı akın akın Mescid-i Nebevî'ye koşmaya başlamıştı. Bilâl'in sesini duyanlar Peygamber Efendimiz'in geri döndüğünü zannetmişlerdi. Gelenler hayal kırıklığı ile boynunu büküyor ve gözyaşlarına boğuluyorlardı.

Sıra "Eşhedü enne Muhammeden Resûlullah" a gelince Bilâl bunu ancak bir kez söyleyebildi. İkincisine takati kalmamıştı. Yanındaki Peygamber

¹ Ebû Dâvud Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî, *Sünen-i Ebî Dâvud*, Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, Beyrut, Tarihsiz. *es-Sünen*, Edeb, Hadis: 4985-4986, c. IV, s. 296- 297.

âşıklarının kucağına yıkıldı kaldı. İşte bu hazin tabloya, O Yüce Peygamber'i duyup da O'ndan ayrı kalmaya -içi kan ağlasa da- ancak sahabe yüreği dayanabilirdi.

Bu sahabeler Efendilerine kavuşabilmenin heyecanı ile cepheden cepheye koşmuşlar, yatakta ölmemek, Mekke'de Medine'de pasif durumda kalmamak, bir an önce O yüce Resûle kavuşmak emel ve hasretiyle Allah yolunda cihâda devam etmişlerdi, Allah onlardan razı olsun, ruhları şâd olsun¹.

Ezânı Dinleyenlerin Yapması Önerilen İşler

Ezân okunurken Ezânı dinlemek gerekir. Ezân okunurken meşguliyete devam etmek, ara vermemek Ezâna saygısızlık kabul edilmiş, hatta böyle davrananlar ayıplanmıştır. Hatta hemen işe ara verip, abdest hazırlığına başlayıp câmiye yetişmeye çalışmak bir Müslüman için en doğru hareket sayılmaktadır. Özellikle Cuma günleri ilk Ezânı duyan kişinin hemen işini bırakıp Cuma namazına koşması, namaz bitikten sonra da tekrar rızık aramak için yeryüzüne dağılması Kur'ân-ı Kerim'de Cum'a sûresinde emredilmektedir.²

Ezânı işiten bir Müslüman, müezzinin sözlerini onun peşinden tekrar eder. “Hayye ale's-salâh” ve “Hayye ale'l-felâh” ta bunları söylemeyip, bunların yerine “Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh” (bütün değişimler, bütün güç ve hareket Allah'ın iradesiyle mümkündür) sözlerini söyler.

Sabah Ezânında “es-salâtü hayrun mine'n-nevîm” sözlerini işitince de “sadakte ve berirte” (doğru ve haklı söyledin) sözleriyle mukabelede bulunur.

Ezânın bitiminden sonra Hz. Peygamber'in öğrettiği ve onun şefâatine vesile olacağını haber verdiği şu dua okunur:

“Allahümme rabbe hâzihî'd-da'veti't-tâmmeti ve's-salâti'l-kâimeti âti

¹ Yalçın Çetinkaya, “Ezânın Canına Okunuyor”, *Aksiyon Dergisi*, 8-14 Temmuz 1995, s. 25.

² Cum'a Sûresi: 62/ 9-10. Anlamı: “Ey İman edenler! Cuma günü namaza çağrıldığı (Ezân okunduğu) zaman, hemen Allah'ı anmaya koşun ve alış verişi bırakın. Eğer bilmiş olsanız, elbette bu, sizin için daha hayırlıdır. Namaz kılınca artık yeryüzüne dağılın ve Allah'ın lütfundan isteyin. Allah'ı çok zikredin; umulur ki kurtuluşa erersiniz.”

*Muhammedeni'l-vesîlete ve'l-fazîlete ve'd-derecete'r-refiate ve'b'ashü makâmen mahmûdeni'l-lezî vaadteh."*¹

Ezânın Kıraat Yönü

Ezân sözleri Arapça olan dini bir formdur. Arapça'da kelimelerin telâffuzu çok önemlidir. Boğazdan çıkan bir harfin ağız boşluğundan veya ön dişlere yakın yerden çıkarılması anlamı değiştirmektedir. Harflerin düzgün çıkarılması yanında, bir diğer önemli husus da, kelimelerin birbirleriyle münâsebetini sağlayan ve tecvit denilen kuralların da çok iyi uygulanmasıdır. Kur'ân-ı Kerîm kıraatinde harflerin düzgün çıkarılması ve tecvit kaidelerinin uygulanması ne kadar önemli ise, Ezân'da da bu kural ve kaideler geçerlidir.

Ezân okurken güfte'de yani Arapça metinde yapılan hataları şöyle sıralayabiliriz:

Şeddeli olan harfleri tek harfmiş gibi okumak ve bir harfin mahrecine önem vermeyerek yapılan hatalar: "Allahu Ekber" yerine "Alâhu Egber" veya "Alâhu egver" denilmesi gibi.

Bazı harflerin aceleyle getirilerek hafz edilmesi, yok edilmesi: "Eşhedü ellâ ilâhe illallah" yerine "Şedü en lâ ilâhe ilallah" denilmesi, "Eşhedü enne Muhammede'r-Resûlullah" yerine "Şedü ene Muhameden Resûlulah" gibi.

Şeddeli mim ve nûn harflerinde bir elif tutmak gerekir. Bu harfler üzerinde makam ve nağme yapma arzusuyla fazla tutmak doğru değildir. Dini formlarda mûsikî ve nağmeler daima harflerin mahrecine ve tecvit kurallarına tabidir. Bu kuralı unutmamak gerekir.

Ha ve ayn harfleri boğaz harfleri olduğu için bunların boğazın alt kısmından çıkarılmadığı zaman yapılan harf hataları, ayrıca kalın olan harfleri ince okumak gibi, "Hayye ale's-salâh" yerine "Hayâle's-selâh" ve

¹ Anlamı: "Ey bu mükemmel dâvetin ve daimi çağrının [veya kılınacak namazın] rabbi olan Allahım! Muhammed'e sana yaklaşıtrıcı her türlü vesîleyi ihsan et, onu fazîletlerle ve yüksek derece ile donat, Onu Kur'ân-ı Kerîm'inde vaad ettiğin övgü makamına yücelt." Duanın devamında okunan "İnneke lâ tuhlifü'l-miâde (Şüphesiz ki sen va'dinden dönmezsin)" ifadesinin sabit olmadığı söylenmektedir.

“Hayye ale’l-felâh” yerine “Hayâle’l-felâh” gibi. Salâh kelimesi yuvarlak “te” ile yumuşak bir harf olup karın boşluğundan çıkarılır, felâh kelimesinin sonundaki “ha” harfi boğaz harfi olup, boğaz sıkılarak çıkarılır. Ancak Ezânı fazla uzatacağım hevesiyle nefesi sonuna kadar harcamaya çalışırken, nefesin sonunda bu boğaz harfi çok çirkin çıkarılmaktadır, buna meydan vermemek için, Ezânı çok uzatmamak en güzeldir.

Sabah Ezânlarında “es-Salâtü hayrum mine’n-nevm” diyeceği yerde “e-salâtu hayrun mine nevm” gibi hatalar meydana gelmektedir. Bunların bir kısmı harflerin çıkış yerlerine gereken önemi vermemekten, bir kısmı da nefes yetersizliğiyle birlikte Ezânı uzatarak nefes gösterisine giren okuma hevesinden kaynaklanmaktadır. “Hayrun” kelimesindeki “Hı” harfi noktalı “Hı” harfi olup, boğazın ağız boşluğuna en yakın yerinden, boğaz hırlatılarak çıkarılması gerekir¹. “en-nevm” kelimesindeki “nûn” harfi bir elif tutulmalı ve “nevm” kelimesi tecvit kuralları içerisinde “medd-i lîn” konusu içinde bahsedilen bir husus olup, bunda tûl (uzun = dört elif), tevassut (orta = iki, üç elif), kasr (kısa = en az bir elif miktarı) veya kasr ile revm (son harfin harekesini gizlice söylemek) suretiyle dört okuyuş şeklinden biriyle okumak câizdir.²

Kelimeler bölünmek suretiyle veya vurguların yanlış yerde yapılması sonucu meydana gelen kıraat hataları. “Lâ ilâhe illallah” yerine “Lâ ilâ, heillallah” gibi, “Allahu ekber” yerine “Alla, huvekber” veya “Alla, huvegmer” gibi. “Be” ve “Mim” harflerinin mahreçleri aynı olduğu ve “Vav” harfinin mahreci de bunlara yakın olduğu için “Be” harfi çıkarılırken dudaklar üzerine baskı yapılmazsa “Mim” harfi ile; “Kef” ile “Gaf” harflerinin mahreçleri birbirine yakın olduğu için, dikkat edilmezse “Ekber” kelimesi yerine “Egmer” veya “Egver” kelimeleri çıkar.

Kısaca bu kısımdaki hataları mahreç, tecvit, telâffuz ve kelime bütünlüğünü bozma olarak dört maddede özetleyebiliriz.

¹ İsmail Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, Nedve Yay, İstanbul 1976, s. 176.

² Karaçam, a.g.e., s. 290-291.

Ezânın İbadet Yönü

Ezân vaktin sünnetidir. Tevâtürle, icmâ ile zamanımıza kadar gelmiş bir ibadet olup, ihlâs ve Hakk'a bağlılıkla icrâ edilmesi gereken bir dinî görevdir. Bütün ibadetlerde ve dinî vecibelerde olduğu gibi sadece Allah rızası için okunması ve mümkün olan en güzel şekliyle yerine getirilmesi gereken bir sünnettir. Başka amaç ve gayeler, Ezândaki sevabı siler götürür. Bu ilâhî bir çağrıdır. Bu çağrının sahibi de çağrılmaya çalışılan insanlar da O'nundur. Bunun için Ezânda kendi benliğimizi bir kenara bırakarak, onu devreden çıkararak, Ezânı rabbimize teslim etmek en güzel olanıdır. Böyle okunan bir Ezânın Müslüman cemaatin ve diğer insanların üzerinde etkisi çok fazla olur.

İhlâs ve samimiyet ve Yüce Allah'a bağlılık ve teslimiyet, bu dinî görevin hakkıyla icrasında çok önemli bir yer tutar. Dünyevî ve maddî amaçlar ve Ezân üslûbuna uymayan nağme ve tavırlar, dinleyenlere bir dinî heyecan vermeyeceği gibi, okuyanda da pişmanlık ve perişanlık duygusu meydana getirir.

Bir İlâhî Mesaj ve Çağrı Olarak Ezân

Ezân, her ne kadar müminlere namaz vakitlerini bildirme ihtiyacından ortaya çıkmışsa da, bu sadece inananlara mahsus bir duyuru değil, tüm insanlığa Allah'ın bir dâveti ve çağrısıdır. Rabbü'l-âlemin olan Allah'ın kendisine çağrısıdır. İnansın inanmasın, sevsin sevmesin, bir İslâm ülkesinde yaşayan herkes, günde beş vakitte, beş kere Ezânı dinlemek ve Ezânla muhatap olmak durumundadır. Ezân seslerinden çıkan ses dalgalarının havada devam edip gittiğini ve dünya sürekli döndüğü için de yeryüzünde yerel saatlere göre Ezânın okunduğunu düşünürsek, dünya üzerinde Ezânsız geçen bir an yoktur, sürekli ilâhî çağrı devam edip gitmektedir.

Her sabah dünyada ilk Ezânın nerede okunduğunu, ilk kameti kimin getirdiğini ve ilk namazı kimlerin kıldığını düşünecek olursak, milyonlarca yıldır güneşin ilk defa oraya doğduğu söylenebilir. Japonya'nın doğusuna, Rusya'dan okyanusa bir çengel gibi sarkan Kamçatka'ya... Dünyada güneşi ilk görenler Kamçatka'lılar. Kâinatın devarına eşlik etmeye de ilk olarak

onlar davet ediliyor her sabah. Ne kutlu bir davet... Kamçatka'da başlayan sabah Ezânı, sırayla bütün ülkelere uğruyor, meridyenlerde konaklıyor, şehirlerde minâreler arıyor kendine. Buhâra, İsfahan, Şam, Mekke, Medine, Urfa, İstanbul gür sesli müezzinlerini Ezânla buluşturuyor şerefelerde. Bütün dünyada her an Ezân okunuyor...¹ İnsanlık her an kurtuluşa davet ediliyor. Arap, Acem, Türk, Bosnalı müezzinler hepsi aynı cümleyi tekrar ediyor; Allahu ekber!

Bu arada şöyle bir soru akla gelebiliyor. Gerçekten Ezân bir gayr-i Müslim için din değiştirecek ve onun Müslüman olmasını temin edecek kadar güçlü müdür? Bu soruya şöyle cevap vermek mümkündür. Eğer Ezân mesajı gerektiği şekilde içten gelerek verilmiş ve okunması gerektiği şekilde özenilerek okunmuş ise evet. Nitekim basında ve haberlerde bu tür olaylar eskiden beri olagelmektedir. Buna bir örnek Amerikalı Martha'yı ve onun hakkında verilen haberi gösterebiliriz.²

Önemli Bir İşâret ve Simge Olarak Ezân

Ezân, bir iskân mahallinde Müslümanların bağımsız ve hür olarak varlıklarını sürdürdüklerini haber veren bir işâret, o bölgede İslâm dinine bağlı olan insanların çoğunlukta olduğunu gösteren bir alâmettir. Ezânsız bir İslâm ülkesi ve o ülkede büyük küçük her hangi bir semt, mahalle veya köy düşünmek mümkün değildir. Bir meskûn mahalden Ezân sesi geliyorsa, orada Müslümanlar var, bunlar çoğunluktadır aynı zamanda da hür olarak yaşıyorlar anlamındadır.

¹ Bilmen, *Büyük İslâm İlmihali*, s. 139.

² Ezân sesinden etkilendi, müslüman oldu.

Amerikalı Martha Cardyn Hall, Fethiye Müftülüğünde düzenlenen törenle Müslüman oldu. Hall, "6 yıl önce dinlediğim Ezândan etkilendim ve Müslüman olmaya karar verdim" dedi.

Fethiye Müftüsü Ertuğrul Koyuncu, Kelime-i Şahadet getirerek Müslüman olan Hall'a (52), İngilizce Kur'an-ı Kerim ve ihtidâ belgesi verdi. Törende vaiz Ahmet Karagöz Kur'an-ı Kerim okudu, Müftü Ertuğrul Koyuncu da dua etti. Fethiye'ye 14 yıl önce yerleştiğini belirten Hall, 6 yıl önce dinlediği Ezândan etkilendiğini ve Müslüman olmaya karar verdiğini söyledi. Müzeyyen adını alan Martha Cardyn Hall, "Müftü Ertuğrul Koyuncu'nun hediye ettiği İngilizce Kur'an-ı Kerim'i en kısa sürede okuyacağım ve İslam'ın şartlarını en iyi şekilde yerine getireceğim. Müslümanlığı en iyi şekilde yaşamak istiyorum" dedi (samanyoluhaber.com 08 Temmuz 2008, 18:44:02).

Bu bakımdan yurt dışında çeşitli ülkelerde bulunan vatandaşlarımız, bazı yerleşim alanlarında nüfus bakımından çoğunlukta olsalar bile hürriyetlerine tam anlamıyla sahip olmadıkları için, Ezânı dışarıda minâreden açıkça verememektedirler. Bunların Ezândan mahrum bırakılmaları da rasgele bir uygulamadan değil, bilinçli olarak onlara bu hürriyetin verilmek istenmemesinden kaynaklanmaktadır. Kaldı ki minâre uzunluğu konusunda bile kendi dinlerine göre kutsal saydıkları mekânlardan yukarı geçmesine izin verilmemekte, hatta bu sınırı tecâvüz edenlerin minârelerini kısaltmaktadırlar. Her şeyden önce o bölgedeki Müslümanların hür olmasını kabul edemeyen yabancıların, hür ve bağımsızlık alâmeti olan Ezânın açıkça okunmasına müsâmaha etmelerini beklemek muhaldir. Bu bakımdan Ezân, İslâm ülkesi, Müslüman toplum, Barış-huzur ve Dâru'l-İslâm anlamlarını ihtivâ eder.

Ezân, bir yerin Müslümanların mı yoksa zorbalardan mı kontrolünde olduğunu belirten bir işaret, bir semboldür. Korkusuzca ve doğru bir şekilde okunan Ezân, o yerin İslâm beldesi olduğunu gösterir.

İslâm fıkhında, bir yörenin İslâm dışı veya İslâm yurdu olup olmadığının tespitinde, orada Ezânın okunup okunmadığı dikkate alınan ölçülerden biridir.

Ezânın Teknik ve Mûsikî Sanatıyla İlgili Yönü

Ezânın güzel ses ve makamla okunması bizzat Hz. Peygamber'in uygulamaları ve hadisleri ile sabit olduğu için,¹ bu görevin icrâsının ve icrâcıları olan müezzîn ve imamların mûsikî sanatıyla iç içe oldukları veya olmaları gerektikleri bir gerçektir. İşte bunun içindir ki, Türk Mûsikîsinde en önemli mûsikî nazariyatçıları, bestekârları ve icrâcıları câmilerden, dergâh, tekke ve zâviyelerden yetişmiş, hacı, hâfız, hoca, şeyh, mütedeyyin ve muhafazakâr insanlar olmuşlardır.

Ezânın vakitlere göre değişik makamlarda okunması hususu, yüzyıllardır uygulana gelen bir gelenek ve kültürümüzdür. XIII. Yüzyıldan

¹ Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.) Ezân vakti gelince Bilâl-i Habeşî'ye hitâben: "Ey Bilâl, bizi rahatlandır" buyurmuştur. Ebû Dâvud Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî, *Es-Sünen*, Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, Beyrut, Tsz., Edeb, Hadis: 4985-4986, c. IV, s. 296- 297.

buyana Türk Mûsikîsi nazariyatından bahseden kaynaklarda, makamların vakitlere göre insanlar üzerindeki etkileri anlatılmaktadır.¹ İşte, her vaktin Ezânının ayrı bir makamdan okunması geleneği bu anlayışa dayanmaktadır.

Mûsikî sanatıyla çok ilgili olan Ezân konusunun birçok yönden ele alınması mümkündür:

1-Okuyucuların Müzik Eğitimi Almış olmaları

Ezânı vokal olarak tüm halka açık olarak okuyan ve müezzinlik görevini yapan din görevlilerinin mutlaka ses eğitiminden geçmeleri gerekir. Şan eğitimi denilen ve sözlü müzik sanatçılığı yapan kişilerin aldığı özel dersleri almış olmaları gerekir. Müzik kulağı ve sesli müzik yapacak nitelikte ve kalitede ses yapısına sahip olmaları gerekir.²

Hz. Peygamber döneminde imam ve müezzinlere ses ve müzik eğitimi yaptıran kişilerin olup olmadığını bilmiyoruz, ancak Hz. Peygamber'in, hüdâ-i nâbit (Allah vergisi) sesi iyi ve gür olanlara bu işi havale ettiğini biliyoruz. İlk Müslüman Türk Mûsikî Nazariyatçısı olarak bilinen Fârâbî zamanında da mûsikî okulu olmayıp, bu işlerin üstattan talebeye öğretildiğini, hatta Türk İslâm toplumlarında yüzyıllarca böyle devam edip gittiğini kaynaklardan öğreniyoruz. İbn Sinâ'nın *Şifâ'* adlı eserinde Matematiksel İlimlerin üçüncüsü olarak mûsikî nazariyatından bahsedilmiştir. XII ve XIII. yüzyıllarda Hz. Mevlâna ve oğlu Sultan Veled'in mûsikî faaliyetlerini desteklediğini ve bunların güzel şeyler olduğunu halka çeşitli vesilelerle yansıtmaları sonucu, Anadolu'da halk düzeyinde bir mûsikî kültürü oluştuğunu biliyoruz.

Eski Türkistan, Azerbaycan ve bugün çeşitli Türk Devletlerinin bulunduğu yerlerde Türk-İslâm medeniyet ve kültürünün çok yaygın olduğu, birçok ilim ve fen alanında o devirlerde en derin ilim ve sanat adamlarının olduğunu, hatta II. Murad ve Fatih dönemlerinde, buralarda bulunan âlim ve bilginlerin Anadolu'ya getirtilip, medreselerde görevlendirilerek ders verdirildiği de bilinmektedir. Her hâl-ü kârda

¹ Bayram Akdoğan, "Fethullah Şîrvânî'ye Göre Makamların Tesirleri ve İcrâ Edileceği Vakitler", *AÜİF Dergisi*, XLVIII/1 (2007), s. 77-82.

² Bayram Akdoğan, "Din Görevlilerine Mûsikî Eğitimi Verilmesi Hakkında Örnek Bir Metot", *AÜİF Dergisi*, XLIII/2 (2002), s. 315- 353.

mûsikî sanatına ilgi duyulan böyle bir ortamda, din görevliliği yapan imam ve müezzinlerin kendilerini yetiştirmemeleri düşünülemez. Ancak Osmanlı'nın sonuna doğru ilim ve fennin kesata uğramasıyla ve daha sonra medreselerin çöküşüyle birçok sanatta olduğu gibi mûsikî sanatında da gerileme başlamış ve bu sanat da hor ve hakîr görülmüş, bu sanata meyledenler ağır ithamlar görmüş, böyle bir ortamda da özellikle din görevlilerinin müziksel faaliyetlerden uzak durması, din görevliliği için bir takva çeşidi olarak kabul edilmiştir. Böyle önemli bir sanatı hayırlı işlerde kullanmak yerine, onu yasaklayarak ve ondan uzak durarak perhizkâr bir yol takip edilmiştir. Dolayısıyla bu anlayışla günümüze kadar gelinmiş, halen bazı yörelerde bu sanata sempati ile bakan din görevlileri kötülenmekte, cemaat arasında çeşitli lâkap ve adlarla aşağılanmaktadır.

Şu anda içinde bulunduğumuz toplumda yukarıdaki nedenlerle güzel Ezân okuyacak din görevlisi yetişmediği için, bu görev merkezî Ezân sistemiyle yürütülmeye çalışılmaktadır. Ancak Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilâtında yeni İlahiyatçıların görevi devralması, göreve gelen hoca ve arkadaşlarımızın dünyadaki tüm gelişmelere açık bilim adamı olmaları, din görevlilerimizin mûsikî konusunda eksik olduklarının idrakine varmaları sonucu, teşkilat bünyesinde din görevlilerine mûsikî eğitimi vermenin en doğru çözüm olacağı kanaatine varmışlardır ki bu durum takdire şayandır. Türk Din Mûsikîsi alanında çalışan bir akademisyen olarak, bize göre de, din görevlilerinin bu alandaki eksikliği için böyle yapılması gerekirdi, doğru olan da budur.

2-Din Görevlilerinin Makam ve Nazariyat Bilgileriyle Donatılması Hususu

Ezânı okuyacak kişilere nota kullanımıyla temel müzik bilgileri yanında, makamların karakterleri, bunların sesli olarak icrâsı, makamlarda geçkilerin yapılması, bunlara ait bilgiler verilmesi ve uygulamaların yaptırılması gerekmektedir. Ayrıca, problem sadece Ezânla da kalmayıp, mihrapta aşır veya namazda Kur'ân tilâveti, müezzinlik dediğimiz mahfel sürmesi, salâlar, mevlitler, ilâhi, kasîde, na't vs. gibi dini formların doğru ve güzel icrâ edilebilmesi için mutlaka temel nazariyat ve makam bilgilerinin öğretilmesi gerekir.

3-Ezânlarda Mevcut Makam ve Nağmeler Dışında Alternatif Makam ve Uygulamalar Üzerinde Çalışmak

Ezânlar için bilinen beş makam dışında, değişik makamlarla Ezân okuma çalışmaları yapmak, bunlar içerisinde insanlar üzerinde vakitlere göre daha etkili olabilecek alternatif okuyuşlar aramak gerekir diye düşünüyoruz. Bir Yüksek Lisans öğrencisine verdiğimiz böyle bir tezle, Ezânda bu zamana kadar kullanılmamış değişik makamlar uygulamayı plânladık, kıraatiyle, ses ve müzik bilgisiyle donatılmış bir arkadaşımızı bu alternatif makamlarla Ezân okuması için görevlendirdik. Sonuç olumluydu. Uygulama % 90 üzerinde başarılıydı. Bunun % 5 lik kısmı arkadaşımızın bu alternatif makamla ilk defa Ezân okuması nedeniyle kendisinde meydana gelen bir tedirginlik, yani irticâli (doğaçlama = improvisation) bir beste yapma sıkıntısından kaynaklanan bir durum - takdir etmek gerekir ki bu kolay bir iş değildir-, % 5 lik diğer bir kısmı da dinleyici olarak bizde uyandırdığı telâş görülüyordu. Ama aynı Ezânı ikinci bir defa dinlediğimiz zaman bize verdiği haz artarak çoğalıyordu. İnanıyoruz ki, biz bu şekilde yeteneğe sahip birkaç arkadaşımızla ileriye dönük bu alanda çok daha güzel Ezân okuyuşları ortaya koyabilme imkânına sahip olabileceğiz.

4- Güzel Ezân Okuma Çalışmaları ve Seminerlerinin Yaygınlaştırılması

Öncelikle başkent Ankara'da Çankaya Müftülüğü öncülüğünde başlatılan güzel Ezân okuma çalışmaları, bir kaç yıldır Diyanet İşleri Başkanlığınca, Türkiye'nin dört bir yanından gelen din görevlileri arasından seçilerek mûsikî eğitimine tabi tutulan din görevlileri (Temmuz 2008) mezun oldu. Bu arkadaşlarımıza yaklaşık 8 ay gibi bir süre de ses eğitiminden, mûsikî tarihi ve nazarî bilgilerden, beste teknik ve bilgilerine varıncaya kadar birçok konuda, alanlarında uzman hocalar tarafından ders verilmiş, ayrıca ilâhi, kasîde, şüğl, tesbîh, salât gibi birçok dini form yanında, sanat, halk ve mehter mûsikîsinden zengin bir repertuar kazandırılmış, yüzlerce eser öğretilmiştir. Bu çok büyük ve gurur verici bir başarıdır. Bu kursiyerlerin gerek yurt içi ve gerekse Avrupa'da çeşitli ülkelerdeki konserleri dinleyenleri mest etmiş, her biri ilerde mûsikîmize besteleriyle, dinî mûsikîmiz alanında icraatlarıyla hizmet edecek duruma

gelmiştir. Bu arkadaşlarımızın ayrıca gittikleri illerde veya beldelerde, burada almış oldukları dersleri değerlendirerek hizmet vereceklerini düşünürsek, din görevlilerinin müzik problemi diye bir şey kalmayacaktır diye inanıyoruz.

5-Câmilerde Kullanılan Ses Yükseltici Cihazlarının Kalitesi ve Bunların Kullanımı

Minârelerden Ezânlar ses yükseltici cihazlar ve hoparlörler ile yapılmaktadır. Câmi içinde ve minârelerde kullanılan bu ses sistemlerinin çok kaliteli olması gerekmektedir. Lâmbalı ses cihazlarının daha 1960'lı yıllarda transistorlu ses sistemlerinin çıkışıyla pabucu dama atılmış olmasına rağmen, ne yazık ki Câmilerimizin birçoğunda hâlâ bundan 40-50 sene önceki cihazlar kullanılmaktadır.

Günümüzde merkezî Ezân yayınlarıyla yeni sıkıntılar ortaya çıkmaktadır. Radyo, cep telefonu ve diğer yayınların bulunmadığı dönemlerden kalma bu ses amplifikatörleri, radyo istasyonları ve diğer yayınları çekmekte, bir taraftan Ezân okunurken, diğer taraftan da minâre hoparlörlerinden şarkı, türkü veya reklâm anonsları duyulmaktadır. Yurdun çeşitli yerlerinde zamansız olarak câmi hoparlörlerinden mahallî radyo yayınlarının veya bir mahallede konser veren sanatçıların seslerinin çıkması, halkı isyan ettirmektedir. Gazete veya televizyon haberlerinde bu tip olaylar maalesef çokça gündeme gelmektedir.

Bir konuşmasında, câmilerdeki ses sistemlerinden yakınan Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu, "Okunan Kur'an'ın güzelliği hoparlörün mekanik hışırtısına kurban gitmemeli. Bunun için birinci sınıf ses cihazına ihtiyaç vardır. Gönlümüz ister ki böyle olmasın. Ancak ne yazık ki bunlar maddî imkân gerektiriyor. Yeterli imkânlar olmayınca ucuz ve teneke sesli âletler alınıyor" şeklinde söylemiştir ki Sayın Başkanın bu konudaki düşüncelerine katılmamak mümkün değil. Her hangi bir yerde yapılacak basit bir müzik konseri için en mükemmel ses cihazları kurulup, solistlerin iyi okuması için zemin hazırlanırken, günde beş defa yapılan Ezân gibi önemli bir çağrı için, sıradan cihazların kullanılması doğru değildir.

Bu arada, kutsal mâbet câmilerimizin minâreleri de hemen hemen her tarafta cep telefonu baz istasyon malzemeleri ile doldurulmuş, davul ve org

klavyesine benzer âletler, minâre şerefesine takılarak, minârelerimiz başka amaçlar için direk olarak kullanılmaya başlanmıştır. Başka ülkelerde kilise veya diğer ibadethanelerde görülmeyen bu uygulama, ne yazık ki “...Câmilerimize maddî destek sağlıyor...” anlayışıyla memleketimizde uygulama zemini bulmuştur. Güzelim tarihi minârelerden tutun, yeni hizmete girmiş birçok minârelerimizin görüntüsünü bozan, minâre saygısını direk anlayışına çeviren ve montajda her tarafı delik deşik eden bu uygulamanın bir an önce son bulmasını temenni ediyor, bir ilâhiyatçı akademisyen olarak da bu uygulamayı doğru bulmadığımızı ifade etmek istiyoruz. Bu cihazların minâre ses sistemine parazit yaptırabileceğini düşünüyoruz. Zaten kalitesiz olan bu amplifikatörler bozuk sesler vermekte, bu cihazlarda ses efekt sistemi olmadığı için yapılan ilâhî çağrılar da çok kalitesiz olmaktadır.

Günümüzde artık seyyar pazarcıların bile kullanmadığı bu cihazları biz hâlâ insanları namaza dâvet, hatta tüm insanlığa çağrı için kullanıyor, kötü ses gündeme gelince de hep suçlu din görevlilerimizin sesinin iyi olmayışına yüklüyoruz. Bu doğru değildir. Nitekim, piyasada kaset ve CD doldurarak şarkıcılık hevesine düşen ve kendisini sanatçı zanneden bazı sıradan sese sahip kişilerin, orijinal seslerinin hiç de kaset yapacak kalitede olmadığını televizyon magazin programlarında görüyoruz. Ancak bir stüdyo ortamında çeşitli efektlerle orijinal seslerin tanınmayacak hale getirildiği âşikârdır. Din görevlilerine ses ve mûsikî eğitimi verilmesi yanında, kullanılan cihazların da kaliteli ses sistemleriyle değiştirilmelerinin, Ezânın güzel okunmasına müspet tesir yapacağı muhakkaktır.

Ses cihazları konusunda bir diğer önemli husus da bu cihazların kullanımı ve korunmasıdır. Büyük bir meblağı böyle kaliteli bir cihaza yatıran dernek yetkililerinin de din görevlilerinden bunun muhafazasını ve korunmasını beklemeleri doğaldır. Her arızalanmada yeni bir cihaz almak mümkün olmayacağına göre veya günde beş vakitte bu cihaz lâzım olduğuna göre bunların hassasiyetle kullanılması ve korunması gerekmektedir. Yanlışlıkla açık unutulmuş bir cihazın, uzun süre elektrik yüküne dayanamayıp zarar göreceği muhakkaktır. Aynı zamanda bu cihazların, ehil olmayan kişiler tarafından rasgele kurcalanması da doğru değildir. Ayrıca câmilerde dikkatsiz kullanım sonucu yere düşürülen veya

bir şeye çarparak zarar gören pahalı mikrofonlar, bize cihazların korunmasında gösterilen hassasiyetin neden önemli olduğu hakkında bilgi vermektedir.

Merkezi Ezân okunan bazı yerlerde, otomatik açılan cihazların açılış müziği verip ondan sonra Ezâna başlaması da çok tuhaf oluyor. Hatta halkın Ezân müziği çaldı şimdi Ezân okunacak gibi sözleri halk arasında duyuluyor. Bu sistemlerde Ezândan önce verilen müziklerin kapatılması gerekir.

Hoş olmayan bir diğer uygulama da bazı yerlerde müezzinlerimizin alo, ses kontrol, fü fü gibi ses çıkıp çıkmadığını kontrol etmeleridir ki buna gerek yoktur. Eğer ses çıkmıyorsa o zaman cihazdaki arıza giderilir ve Ezân yeni baştan okunur. Ancak durum öyle görülüyor ki bu alışkanlığa sahip olan bazı din görevlisi arkadaşlarımız, her hangi bir program nedeniyle televizyon ve radyo canlı yayınlarına girdiklerinde bu hareketleri orada da yapmaya kalkışıyorlar, işte o zaman işler karışıyor, çok komik durumlar meydana gelebiliyor.

Sonuç olarak, Ezân konusunda kaliteli ses cihazlarının alınması, bunların korunması, yerinde ve doğru kullanılması konusunda da ciddi problemler olduğu muhakkaktır. Ezânların kalitesine bu hususların da ilâve edilmesi gerekir.

Ezân Okuyan Din Görevlilerine Bazı Tavsiyeler

Yeryüzünde hiçbir din ve kuruluş Ezânlarımız kadar çok canlı ve tüm halka açık bir duyuru ve ilân yapamamaktadır. Semâlarımızda her gün beş vakitte yüksek güçte hoparlörlerle yapılan bu ilâhî çağrı, Müslüman olarak bize gurur vermektedir. Bu Müslümanlara Allah'ın bir ihsânı ve lütfudur, öncelikle Ezâna böyle bakmamız gerekir. Bu da bizim şahsî duyurumuz değil, bizi ve tüm insanlığı yaratan ve her şeyin sahibi olan Allah'a aittir. Ezândaki şan, şeref Allah'a mahsustur. Allah adına yapılan çağrı bu niyetle yapılmalı, gerektiği gibi yapılmalı, mikrofondan girip, hoparlörden toplumun tüm kesimlerine yayıldığı zaman bunun geri dönüşü yoktur.

Ezânı sadece sağlığı yerinde Müslümanlar duymuyor, inansın, inanmasın, hasta olsun sağlam olsun, küçük bebek, yaşlı ihtiyar, yerli ve

yabancı, öğrenci, çalışan, plâjda dinlenen, yemek yiyen, yatan uyuyan, hastanedeki hastalar, uygunsuz yerlerde bulunanlar, zikir ve fikirle meşgul olanlar olduğu gibi, meyhanede barlarda içenler ve eğlenenler, açık hava toplantılarında bulunanlar, miting ve yürüyüşlere katılanlar, ilimle meşgul olan ve kütüphanede araştırma yapanlar ve daha niceleri okunan Ezânlarla muhatap olmaktadır. Bu bakımdan tenkit de övgü de çok geniş bir kitleden gelecektir. Bunları göz önünde bulundurarak Ezânın okunması lâzımdır.

Ezânı dinleyenler arasında, uçlarda bulunan azınlıkları bir kenara bırakacak olursak, bunların bir kısmı bu işin hassasiyetini bilse de bilmesede birilerine “harikaydın”, “çok güzel okudun”, “bravo” gibi sözleri söylemeyi kendilerine görev kabul edenlerdir.

Yine uçta olanlardan bir grup ta her ne olursa olsun bu işe tamamen karşı olan ve hiçbir şekilde memnun ve razı olmaları mümkün olmayanlardır, hatta bunlar Ezâna da karşıdırlar. Bir diğer kısmı da haset ve fesat eden, kendisinin de bu mesleğin içinde olduğunu söyleyip, Cuma günü hatibin konuşmasını beğenmeyen, mihrapta imamın her hareketine bahane bulan, müezzine bir sebeple takılmayı zevk kabul eden, emeklilikte başka iş bulamayıp, câmiye de adeta can sıkıntısını gidermek, vakit geçirmek için giden, imanı ağızda olup kalbine varmamış fâsık kişilerdir. Bu saydığımız kategoridekileri bir kenara bırakacak olursak, insafli olmak kaydıyla şunları söyleyebiliriz:

a- Güzel okumak demek çok bağırarak demek değildir. Hele hele elimizde ses yükseltici cihazımız varsa, çok bağırma ve kendimizi perişan edercesine yıpratmamıza gerek yoktur.

b- Ezânın akşam Ezânı gibi çok kısa olmaması gerekir. Çünkü Ezânı duyan kişinin yakın bir câmiye namaza yetişecek kadar zamana ihtiyacı vardır. Ezânı uzatacağım hevesiyle iki Ezân sözü arasında bir çay molası verir gibi Ezân okunmaz. Bu çok az bir kesimde câmiye namaza yetişmek için bir memnuniyet ifade etse de, çoğunluk ta bir usanç ve bıkkınlık meydana getirir. Bir de şehir yerlerinde özellikle câmilerin bitişiğindeki apartmanlarda meskûn olanları ve o çevrede hastanelerdeki insanları hesaba katarsak, işin hassasiyeti ortaya çıkar.

c- İnanca ve dine saygı göstermek gerekir. Türk-İslâm memleketinde

olup Ezâna ve dine her hâl ü kârda saldırmayı kendilerine zevk kabul eden kişilere de fırsat vermemek lâzım. Aslında müftülüklerimiz bu konuda her telefona sarılan kişinin sözüne bakıp, filân yerdeki Ezânın sesini kısıtıyor, mahalledeki câmiye giden Müslümanlar Ezân duyamıyoruz diye müftülüğü telefonla arayıp sesi yükselttiriyor, ertesi gün yine bir şikâyet ses tekrar kısıtılıyor. Bir Avrupa ülkesinde yaşayan her hangi bir Müslüman vatandaşın ben pazar günü çan seslerinden dinlenemiyorum demeğe hakkı var mıdır? Veya çan sesini kısmak mümkün müdür? Onun için bir inançsız ve ateistin bir İslâm ülkesinde Ezândan rahatsız olduğunu ifade etmesi de doğru değildir. Ancak burada açıkça itiraf etmek gerekir ki, ehl-i salât Müslümanlara bile lâ havle çektiren bazı Ezân okuyucuları veya müezzinler vardır. Bu arada gerçekten Ezânın okunuş şeklinden çok rahatsız olup, sırf Allah'ın gücüne gitmesin, günâha girmeyelim diye ses çıkarmayan samimi dindarlar da vardır.

d- Ezân dinî bir formdur. Mûsikiyle okunur. En güzel mûsikî parçası çok da kısa olmayıp, *"keşke biraz daha devam etseydi diye"* diye söylenen parçadır. Arap yâlellisi veya bizim bazı yörelerinin uzun havası veya bozlağı gibi bitmeyen tükenmeyen bir müzik parçası ne kadar güzel olursa olsun usanç verir. Bu bakımdan Ezânı tadında bırakmak ve insanları usandırmamak gerekir diye düşünüyoruz.

e- Dinî konularda hassasiyet sahibi olmamız gerekiyor. Eğer bir şeyin ölçüsünü kaçırsak, o zaman bize muhalif olan veya bizden olmayan kişiler bizi düzeltmeye kalkar, bu da gerçekten ağır geliyor ve zorumuza gidiyor. Bu tip müdahalelere bizim meydan vermememiz lâzımdır.

f- Burada Mehmet Ali Sarı Hoca'nın bir sözünü buraya aynen almak istiyorum:

"Bir müezzin, "Ezânı ben okurum, benim sesim ve nefesim herkesten üstündür, işte okuyorum, görün, duyun" gibi nefsânî düşüncelerle Ezânda çok uzatmalar yapabilir. Böyle düşünmek dinen riyâdır ve zemmedilmiştir. Ey müezzin, Allah sana güzel ses ve uzun bir nefes vermişse ne güzel. Bu durumda Ezânı tadında bırakmak daha da güzeldir. Ses senin ise, sevgili dost, zevk-i selim ve zaman da bizindir, toplumundur."

Yakın zamanda bir Ezân dinledim, müezzinde kompresör gibi bitmeyen bir nefes var ama mûsikîden ve nağmelerden haberi olmayan bu

vatandaşımız, dakikalarca aynı nağmeleri, bir otomobilde kademe kademe gaza basar gibi yükseltiyordu. Gerçekten bir Müslüman olarak böyle bir Ezân karşısında ne kadar rahatsız olduğumu ve sıkıldığımı hatırlamak bile istemiyorum.

g- Din görevlilerimizin Ezân konusunda bazı eksiklikleri vardır ve olmaktadır da. Din görevliliği ve Ezân eğitimini veren İmam-Hatip Liselerinde, Ezân konusunda yeterli uygulama yapılamamaktadır, çünkü konunun hassasiyetini bilen, alanın uzmanı hoca da çok azdır. Kaldı ki, İlahiyat Fakültelerinde bile hem ilâhiyatçı hem de mûsikî sanatını bilen kişiler sayılıdır. Dolayısıyla Ezân konusundaki eksikliklerin büyük kısmı eğitim eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Ezân konusunda lise ve üniversite düzeyinde yeterli bir eğitim verilememekte, Ezânın okunması, sadece bu alanda, sesi ve okuyuşu beğenilen kişileri taklitte yetinilmektedir. Bunun için Diyanet İşleri Başkanlığımız bünyesinde güzel Ezân okuma kursları ve çalışmaları başlatılmış, bu kurslarda alanın uzmanı ilâhiyatçı ve mûsikî sanatını bilen hocalar görevlendirilmiş, memleketimizin her tarafından gelen din görevlileri kademeli olarak eğitime alınmaktadır. Yurt dışında görev yapan din görevlilerimiz de bu programa dahil edilmiş, grup grup bunlar da mûsikî ve güzel Ezân okuma eğitimine alınmaktadırlar. Hatta bu kursiyerlere Güzel Ezân ve mûsikî eğitimine katıldıkları ve başarılı olduklarına dair sertifika da verilmektedir.

Daha önceleri böyle bir eğitim olmadığı için Ezân konusunda bir takım sıkıntılar bu zamana kadar maalesef yaşanmıştır. Artık bundan sonra Diyanet İşleri Başkanlığı bu konuyu ele almakta, umarız yakın zamanda bu sorun büyük ölçüde halledilmiş olacaktır. Başkanlıkça yaptırılan bu eğitimin sadece Ezânla kalmayıp Salâ ve Ramazan aylarında Terâvih ve diğer görevleri de etkileyeceği muhakkaktır.

Ezân Konusunda Yapılan Hurafe ve Bid'atler

Günümüzde Ezâna bağlı olarak Müslümanlar arasında bazı uygulamalar göze çarpmaktadır ki, bu icraatlar Peygamberimiz (S.A.V) tarafından uygulanmayıp, dinin temel esasları içinde de bulunmadıkları için biz bunlara bid'at (sonradan dine ilâve edilmiş) işler diyoruz.

Bunlardan bazıları şunlardır:

a- Bazı bölgelerde bulunan Müezzinlerin, Ezândan on dakika kadar önce teyp veya hoparlörden Kuran kıraati yayınladıkları konuşulmaktadır. Bu âdete bir ara öyle devam edildi ki, müezzin bunu terk edecek olsa cemaat itiraz eder duruma gelmişti. Bu Peygamber (S.A.V)'in yoluna muhalif bir bidattir. Ne Resûlullah'tan ne de sahabe ve tabiinden Ezândan önce böyle yaptıklarına dair bir haber sabit olmamıştır. İlim ehli katında herhangi bir ibadetin şer'î bir delil olmadan, muayyen bir vakte tahsis edilmesinin câiz olmadığı karara bağlanmış bir husustur.¹

b- Bazı müezzin ve imamlar, meşhur müezzinlerin sesini kaydedip Ezânı kasetten yayınlamaktadırlar. Bu bidattir. Mali Bin Huveyris (R.A.)'ın rivâyet ettiği hadiste şöyle denilmektedir. "Kavmimden bir grup içinde Resûlullah (S.A.V.)'e geldim. Yanında yirmi gece kaldık. Bize çok merhametli ve arkadaşça davrandı. Bizim memlekete dönme arzumuzu hissedince buyurdu ki; "Dönün ve kavminizin arasına katılın. Onlara öğretin. Namazı kılın. Namaz vakti geldiğinde biriniz Ezân okusun ve en büyüğünüz imam olsun."² Ebu Hureyre (R.A.)'ın rivâyet ettiği hadiste ise; "Ezân okuma ve ilk safın kıymetini bilselerdi ve bunun için kura çekmekten başka yol bulamasalardı elbette kura çekerlerdi..."³. Râbitatu'l-Âlemi'l-İslâmî'ye bağlı Fıkıh Heyeti bu konudaki fetvâlarında şunları belirtmişlerdir. "Mescitlerde namaz vakti girince teyp ve benzerleri ile Ezân yayınlamak câiz değildir. Meşru olan Ezân ibâdetinin edâsı ancak, Müslümanların her vakit ve her mescit için ayrı Ezân okumakla hasıl olur. Peygamber (s.a.v.)'den buyana uygulana gelen de budur..."⁴

c- Ezâna ilâve ve eksiltmelerde bulunmak bidattir. Zira Ezânın

¹ Ahmed b. Abdurrezzâk ed-Düveys, *Fetâva el-Lecnetü'd-Dâime li'l-Buhûsi'l-İlmiyye ve'l-İftâ*, Neşr: Dâru'l-Âsime, 3. Bsk, Riyad 1419, c. II, s. 541.

² Ahmed b. Ali b. Hacer Ebu'l-Fadl el-Askalânî eş-Şâfiî, İbn Hacer; *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, Dâru'l-Marifet, (Tamamı 13 cüz), Beyrut 1379, c. II, s. 171; Ebû Zekeriyâ Yahya b. Şeref b. Meriy en-Nevevî, *Şerhu Nevevî alâ Sahîhi Müslim*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 2. Bsk., (Tamamı 18 cüz), Beyrut 1392, cüz. 5, s. 175.

³ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrahim b. El-Muğîre el-Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, Tahkik: Muhammed Zühêyr b. Nâsîru'n-Nâsîr, Dâru Tavkî'n-Necât, (4 mücelled 9 cild.) Ysz. 1422, c.I, s. 145; Muhammed b. Yezîd Ebû Abdillâh el-Kazvîni İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, Dâru'l-Fikr, Tahkik: M.F. Abdalbâki, (Tamamı 2 cild), Beyrut Tsz., c. I, s. 319.

⁴ *Fetâva'l-Lecneti'd-Dâime*, c. VI, s. 66.

lâfızlarının tevkifi olduğu bilinen bir şeydir. İbn Amr (r.a.)'nın rivâyet ettiği hadiste; “Müezzini işittiğinizde onun dedikleri gibi deyin. Sonra bana salât edin. Kim bana salât ederse Allah ona on salât eder. Sonra benim için Allah'tan vesileyi isteyin. Zira cennette o öyle bir mertebedir ki, Allah'ın kullarından sadece biri ona nail olacaktır. Ben o kimse olmayı ümit etmekteyim. Kim benim için vesileyi isterse şefaetim ona helâl olur.”¹ buyrulmuştur.

Ezânın bitiminde Resûlüllah (s.a.v.)'e salâvât okumak aslında sünnet iken, müezzinler bunu sesli okumak suretiyle Ezâna ilâvede bulunmuş ve bidat çıkarmış oluyorlar.²

d- Pazartesi ve Cuma geceleri sabah ve yatsı Ezânlarından önce değişik yerlerde değişik zikirler ve tesbîhat yapılmaktadır. Bunlar bidat uygulamalardır.³

e- Ezân okunduktan sonra namazdan önce üç defa ihlas suresini okumak bidattir.⁴ Hadiste, Resûlullah (s.a.v.)'in namaz kılariken Kuran'ı sesli olarak okuyan insanların yanına gelip şöyle buyurduğu rivâyet edilmiştir: “Şüphesiz namaz kılan kimse, Rabbine münacat etmektedir. Münâcat ettiğiniz şeye dikkat edin. Kur'ân okurken seslerinizi yükseltmeyin.”⁵

f- Ezân okurken tegannî etmek (şarkı gibi okumak) bidattir.⁶ Birisi Ömer (R.A.)'e geldi ve “Ben seni Allah için seviyorum” dedi. Hz. Ömer ise; “Ben de sana Allah için buğz ediyorum. Duyduğuma göre sen Ezân okurken tegannî ve lâhin yapıyorsun.” demiştir.⁷

g- Ezânı işitenlerin “Aziz Allah” veya “Celle Celâluh” demeleri de bid'attir. Ezânı dinleyene sünnet olan, müezzinin söylediğini tekrar etmek,

¹ Müslim, c. I, s. 288.

² Bu konuda bkz.: Şeyh Ali Mahfuz, *el-İbda*, s. 172-174; İbn Abidin, *Hâşiye*, c. 1, 390; Ali el-Kâri', *Mirkâtu'l-Mefâtiḥ*, II, 349; İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri*, II, 232; İbnu'l Hacer, *Medhal*, II, 255; İbn Hacer el-Mekkî, *Fetâvâ'l- Kübra el-Fikhiyye*, I, 131; Seyyid Sâbık *Fikhu's-Sunne*, I, 122; İbn Baz, *Fetâvâ*, I, 240; Şukayri, *es-Sunen ve'l-Mubtediât*, s. 234.

³ Cemaleddin Ebu'l-Ferec Abdurrahman İbnu'l-Cevzî, *Telbisu İblîs*, Tahkik: es-Seyyid el-Cümeylî, Dâru'l-Kütübî'l-Arabî, Beyrut 1994, s. 168.

⁴ Cemaleddin Kasımî, *Islâhu'l-Mesâcid*, s. 105,

⁵ *Muvatta*, I, 90; *Sahihu Süneni Ebu Davud*, I, 247; el-İstizkar, 4/161.

⁶ İbnu'l-Cevzî, *Telbisu İblîs*, s. 168.

⁷ Abdurrezzak, 1852; Taberâni, 13059; Tahavî, IV, 128; Serahsî, *Mebûât*, I,138.

Müezzin “Eşhedü en lâ ilâhe illallah” deyince “*Radiytu billâhi rabben ve bi'l-İslâmi dinen ve bi-Muhammedin nebiyya*” demesi, “*Hayye ale's-salât*” ve “*Hayye alel felah*” deyince de “*La havle vela kuvvete illa billah*” demesidir. Ezânın sonunda da “*Allahumme rabbe hâzihi'd-da'veti't-tâmmeh ve's-salâti'l-kâimeh. Âti muhammedeni'l-vesîlete ve'l-fazîleh. Veb'ashu makâmen mahmudeni'lezi vaadteh*” demesi sahih hadislerde tavsiye edilmiştir. “*İnneke la-tuhlifu'l-mîâd*” şeklinde bu duanın sonuna eklenen cümle ise sabit olmamıştır.

h- Ezân okunurken baş parmakların tırnaklarını öpmek ve gözleri onlarla mesh ederek “*Allahumma'hfaz ayneyye ve nevvirhuma*” duasını okumak bidattir. Deylemî'nin *el-Firdevs* adlı eserinde böyle bir rivâyet var ise de sahih değildir.

Bir Dinî Mûsikîsi Formu olarak Ezân Nasıl Okunabilir?

Buraya kadar verdiğimiz bilgilerden sonra, ilâhiyatçı akademisyen ve mûsikî hocası olarak bazı hususları belirtmek istiyoruz.

Ezân irticâli (doğaçlama = improvisation) anında beste ile okunan bir din mûsikîsi formudur. İster anında bestelensin ister önceden bestelenerek notaya alınmış olsun, bir beste bir kompozisyon olarak düşünüldüğünde, giriş, gelişme ve sonuç kısımlarından oluşan bir mûsikî parçasında zemin (giriş, başlama), meyân (gelişme) ve karar (sonuç) bölümleri uygulanır.

Ezân üzerinde yukarıda söylediğimiz hususları uygulayacak olursak, ilk tekbirlerde zemin yâni giriş yapılır. Şahâdetlerde kullanılan makamın zeminden güçlü ve zeminin oktavına kadar olan kısımlarda dolaşılır. Salâh ve felâhlarda meyân yapılır, makamın en üst perdelerine ve okuyanın ses yapısına göre tizler gösterilir. Son tekbirlerle kelime-i tevhît de karar sesine inilir.

Ezân yerinden okunduğu zaman sesimiz pes kalabilir. Bu bakımdan ya dört sesin oktavından veya duruma göre bir sesin veya tenor olanlar için yerindeki sesin oktavından okunabilir. Din görevlileri ile yaptığımız Ezân çalışmalarında, Ezân için en uygun olan sesin, dört sesin oktavı olduğunu gördük. Bu ses düzeyi hemen hemen her din görevlisinin katılabildiği bir ses düzeyidir. Ancak bazıları beş sesin oktavından veya yerinden de

okuyabilen ses düzeyine sahip din görevlilerimiz vardır.

Ezânda nefesin rahat yetmesi için üst seslerden okunur. Fakat böyle tiz seslerle uzun süre bağırarak okuyanı çok yorar, dinleyeni de sıkır. Bu yüzden sol rast perdesine çargâh, düğâh perdesine de nevâ perdesi tekâbül edecek şekilde yani 4 ses tizden okumak münâsiptir, bu sesler orta sesler olup bunlarla zemin okuyuşları yapılır. Uygulanacak makama göre gerdâniye veya muhayyer perdelerine sıçramalar yapılarak, makam perdelerinde zikzaklar yapmadan Ezânın zemin kısmı tamamlanır.

Şahâdetlerde sesler biraz daha tizlere doğru kaydırılır, yalnız asıl tizleri meyan kısmında göstereceğimiz için üst perdelere fazla yaklaşılmaz.

Salâh ve felâh'larda önceki geçen perdelerin üzerine ilâveten tiz segâh, tiz çargâh ve tiz nevâ perdelerinde dolaşılır. İkinci felâh'ın sonunda ses, makamın karar perdesine indirilir.

Karar kısmında çargâh-nevâ perdeleri veya gerdâniye-muhayyer perdeleri arasındaki sesler kullanılarak karar sesine varılır. Zemine veya karara giderken -bazı makamlar hariç- tiz perdelerin yoklanması, karar kısmında tekrar o perdelere gidilmesi güzel olmaz ve tavsiye de edilmez. Ezânlarda, makamların kendine has tipik dalgalanmaları, ani çıkış ve inişleri uygulanmaz, bunlar biraz daha yumuşatılarak Ezân ağırlığı bozulmamaya dikkat edilerek okunur.

Ezânda ilk tekbir "*Allahü ekberallahu ekber*" denerek uzatılmadan ikinci tekbire, üçüncü tekbir de uzatılmadan dördüncü tekbire ulama (liaison) yapılır. Dördüncü tekbir orta kararda uzatılır.

Şahâdetler orta karar uzatılır, zeminden biraz daha uzun fakat salâh ve felâh'lardan az uzatılır.

Asıl uzatılacak kısımlar salâh ve felâh'lardır, buralarda meyân dediğimiz azamî tiz ve yüksek sesi kullanabiliriz. Meyân için de bu dört cümle bize yeter.

Son tekbir de "*Allahu ekberallahu ekber*" denerek yine çok uzatılmadan birinci tekbir ikinciye ulama yapılır.

Son tevhit cümlesinde, kullanılan makama göre rast perdesinin karşılığı olan çargâh, düğâh perdesinin mukabili olarak ta nevâ perdeleriyle Ezân

bitirilir.

Şunu da belirtmek gerekir ki, bazıları Ezânda mahreç ve tecvide gerek yoktur gibi bir iddia içindedirler ki, Ezânda güfte dediğimiz sözler Arapça'dır. Arapça'nın doğru telâffuz edilmesi, kelimelerin başka anlamlara dönüşmemesi için önemli olup, kanaatimizce Ezânda da bu kurallara riâyet edilmesi daha doğru olur¹. Ancak önceki konularda belirttiğimiz üzere makam ve nağme hevesiyle şeddeli mim ve nun harfleri üzerinde bir elif miktarından fazla durmanın hoş olmadığını söylemiştik. Ayrıca salâh ve felâh'larda gereğinde fazla uzatarak bu kelimelerin son harflerinin telâffuzunu ihmal etmemek, bu harfleri çıkaracağım derken tuhaf sesler çıkarmamak lâzımdır.

Kanaatimizce bu saydığımız hususlar göz önünde bulundurularak Ezânlarımız okunursa, hem okuyanlar hem de dinleyenler için Ezânlarımız estetik bir hüviyete kavuşacaktır.

Vakitlere Göre Ezânlar İçin Tercih Edilen Makamlar

Ezânlar niçin vakitlere göre ayrı makamlardan okunur. Bu sorunun cevabı bizim yaklaşık bin yıl önce yazılmış mûsikî nazariyatı ile ilgili kaynaklarımızda anlatılmaktadır. Çünkü makamların insanlar üzerinde her birinin ayrı bir tesiri vardır, bu tesir bir de vakitlere göre değişmektedir. Makamların tesirleri üzerinde biraz durmak istiyoruz. Sonra da bazı vakitlerde niçin yıllarca bazı makamların kullanıldığı konusuna açıklık getirmek istiyoruz.

Makamların tesirlerine ait bilgiler ilk dönem İslâm kaynaklarında bulunmasına rağmen,² makamların icra edileceği vakitlere ait notlar ise

¹ Merhum Bekir Sıtkı Sezgin Hoca da aynı kanaatte olup, Kur'ân-ı Kerîm tilâvetinde olduğu gibi Ezânda da Tecvit ve Mehâric-i hurûf kaidelerine dikkat etmek gerekmektedir. Bkz. Yalçın Çetinkaya, a.g.m., s. 29.

² Türk-İslâm toplumunda mûsikînin insanlar ve hayvanlar üzerindeki etkilerine ait en eski çalışmalardan birisi meşhur Arap edebiyatçılarından Ebû Osman Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Câhiz el-Kinânî (ö. 869)'nin *Kitâbu'l-Hayevân* adlı eseri içerisinde bu konuyla ilgili makalesidir. Kısaca Câhiz diye bilinen bu ilim adamı, eserinde, seslerin insan ve hayvanlar üzerindeki etkisini kaleme almıştır. Müellifin adı geçen çalışması tarafımızdan Türkçeye çevrilerek müstakil bir makale olarak yayımlanmıştır. Bkz. Bayram Akdoğan, "Câhiz ve Mûsikînin Tesiri Hakkındaki Makalesi", *A.Ü.İ.F. Dergisi*, c. XLII, s. 247-256.

Safiyyu'd-Din Abdu'l-Mu'min el-Urmevî'den buyana gelen mûsikî nazariyatı kaynaklarında göze çarpmaktadır.

Fethullah Şîrvânî¹ gibi bazı mûsikî nazariyatçılarına göre bu bilgilerin kaynağının İbn Sînâ olduğu söylenmektedir.² Makamların icrâ edileceği vakitlere ait olan bu sözler, bir çok müellifin kitabında nakledilmiştir. Bu ifadeleri, kimileri İbn Sînâ'ya, kimileri Ebû Nasr el-Fârâbî'ye, bazıları da Safiyyu'd-Dîn'e izafe etmektedirler ki, doğrusu da kanaatimizce budur. Çünkü makamlar XIII. yüzyıl içinde isimlendirilmiştir.³ Ayrıca Fârâbî ve İbn Sînâ'nın kitaplarında bu bilgilere rastlanmamış olması da bu konuda bir delil teşkil etmektedir.⁴

Bu konuda etraflı bilgi verenlerden birisi Fethullah Şîrvânî (891/1486)'dir.⁵ Şîrvânî adı geçen eserinde makamların tesirleri hakkında bazı bilgiler vermektedir.⁶

Zâhiri yaşantısında, çeşitli etkilerle bazen sakin, bazen öfkeli, bazen hüznü, bazen de coşkulu olabilen insanın, duygularına etki eden nağmelerin incelenmesi, mûsikîmiz açısından önemli bir konuyu teşkil etmektedir. Şîrvânî yukarıda adı geçen eserinde bu hususa değinmiş ve örneklerle açıklamaya çalışmıştır. Ayrıca, makamların insan duyguları üzerinde tesirli olduğu vakitleri de eserinde tayin etmiştir.

¹ Müellif ve mûsikî eseri üzerindeki çalışma için bkz. Bayram Akdoğan, *Fethullah Şîrvânî ve Mûsikî Risâlesi*, Ankara 2009.

² Fethullah Şîrvânî, *Mecelletun fi'l-Mûsîka*, Topkapı Sarayı, III. Ahmed Kısmı, No: 3449, s. 133.

³ Bkz. Muhammed b. Abdi'l-Hamid el-Ladikî, *er-Risâletu'l-Fethiyye*, Şerh ve Tahkîk: Hâşim Muhammed er-Receb, Kuveyt 1986, s. 215, Dipnot: 182.

⁴ Ladikî, a.g.e., aynı yer. Ayrıca seslerin tesirleri ve makamların icra edileceği vakitlere ait bilgiler için bkz. Safiyyu'd-Din el-Urmevî, *Kitâbu'l-Edvâr*, Şerh ve Tahkîk: Hâşim Muhammed er-Receb, Irak 1980, s. 157. Ladikî, a.g.e., s. 213-215, aynı müellifin diğer bir eseri *Zeynu'l-Elhân fi İlmi't-Te'lîf ve'l-Evzân*, (el yazma nüshası) Nuruosmaniye Kütüphanesi, No: 3138, vr. 65-68.

⁵ XV. yüzyılda yaşamış değerli ilim adamlarımızdan ve mûsikî nazariyatçılarımızdan birisi olan Şîrvânî, aslen Azerbaycan'lı⁵ olup, zamanındaki meşhur âlimlerden ders almış, dînî ve pozitif ilimlerde kendini çok iyi yetiştirmiştir. Özellikle Astronomi ve Matematikte tanınmış olan Şîrvânî'nin, Kelâm, Tefsir ve Mûsikî alanında eserleri bulunmaktadır.⁵

Şîrvânî, yaşadığı dönemin Osmanlı Sultanı II. Mehmed olarak bilinen Fatih (ö.1481)'e sunmuş olduğu *Mecelletun fi'l-Mûsîka* adlı mûsikî nazariyatıyla ilgili eserinde, Türk Mûsikisinde kullanılan bazı makamların insanlar üzerindeki etkilerinden bahsetmiştir.

⁶ Şîrvânî'nin adı geçen konu ile ilgili tarafımızdan daha önce bir makale kaleme alınmıştır.

Müellif ve eseri hakkında bu bilgileri verdikten sonra asıl konumuz olan makamların tesirlerine dönelim.

Türk Mûsikîsinde Kullanılan Bazı Makamların Tesirleri

Fethullah Şîrvânî *Mecelletun fi'l-Mûsîka* adlı eserinde Türk Mûsikîsinde kullanılan bazı makamların insan duyguları üzerindeki etkilerine ait açıklamalarda bulunarak şöyle demektedir:

“Makamların bir kısmı, insanda kuvvet, cesaret ve tam bir rahatlık tesiri yapar ki, Uşşâk, Nevâ ve Ebûselik (Bûselik) böyledir¹. Bundan dolayı bu üç makam, Türklerin, Habeşlilerin, Zencilerin ve dağ sakinlerinin yapılarına uygun düşmektedir. Şu'belerden² olan Mâhûr ve Nihâvend'in tesiri de bu makamlar gibidir.

Bazı makamlar da, insan duygularında mutedil derecede bir rahatlık ve hoş bir lezzet tesiri yapar. Bunlar Rast, Irak ve Isfahan makamlarıdır. Bu yüzden bu üç makam, dördüncü iklim sakinleri gibi mutedil mizaçlı insanların yapısına uygun gelmektedir. Üçüncüsü (Isfahan) ise özellikle medenî insanların özüne uygun düşmektedir. Âvâzlardan³ olan Nevrûz ve Gerdâniye'nin, şu'belerden olan Pencgâh ve Zavil'in tesiri de, bu makamlar gibidir denilmiştir.

Makamlardan bazıları az rahatlık, hüüzün ve sükûnet cinsi bir tesir yapar. Bunlar: Zirefkend, Büzürg, Zengüle, Râhevi,⁴ Hüseyini ve -el-Edvâr¹ kitabında ve

¹ Makamların yapısı, donanım ve seyirleri hakkında bilgi için bkz. İsmail Hakkı Özkan, *Türk Mûsikîsi Nazariyatı ve Usûlleri*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1987.

² Şu'be: XIX. Yüzyıldan beri tümüne “makam” denilen kuralların belli bir takımına XV ve XVI. Yüzyıllarda verilen ad. Sayıları kimi edvarda (örneğin Kırşehirli Yusuf'ta) dört, kiminde ise (örneğin Sultan II. Mehmed için yazılan edvarda) yirmi dört olarak gösterilirdi. Bu konuyla ilgili olarak âvâze, on iki makam, terkib kelimelerine bakınız. Kâzım Uz; *Mûsikî Istılahatı*, Gültekin Oransay tarafından düzeltilmiş yeni basım, Küğ Yayını, Ankara 1964, s. 68.

³ Âvâz veya âvâze: XIII-XVI. Yüzyıl yazarlarına göre makamların ayrıldığı dört türden biri. Urmiyeli Safiyyuddin (1250 yılları) ve Hızır b. Abdullah (XV. Yüzyılın ilk yarısı) altı âvâze (1. Geveşt 2. Gerdâniye 3. Nevrûz 4. Selmek 5. Mâye 6. Şehnâz), Kırşehirli Yusuf (XV. Yüzyıl başı) ve Ladikli Mehmet ise (XV. Yüzyıl sonu) öncekilerin altısına bir de Hisar'ı katarak yedi âvâze sayarlar. Bkz. Uz; a.g.e., s. 10.

⁴ Râhevi makamı çoğunlukla Türkçe kaynaklarda “Rehâvi” olarak geçmektedir. Türk Mûsikîsinde bir mürekkep makamdır. Eski metinlerde “Râhevi” şeklindedir. Aslı “Ruhâvî” olmalıdır ki, “Urfalı” Urfa'ya ait ve mensup demektir. Bkz. Yılmaz Öztuna, *Türk Mûsikîsi Ansiklopedisi*, M.E.B., İstanbul 1976, c. II, 2. Kısım, s. 173; İsmail Hakkı Özkan, *Türk Mûsikîsi Nazariyatı ve Usûlleri*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1987, s. 440; Kâzım Uz, a.g.e., s.

bazı risâlelerde yazıldığı gibi- Hicâz makamlarıdır. Fakat, âvâz'lardan olan Geveşt ve Şehnâz, şu'belerden olan Hisar, Hümâyûn, Müberka', Bestenigâr, Sabâ, Nevrûzu'l-Arap, Rekb ve Isfahanek'in tesiri, Büzürg, Râhevi ve Zirefkend'in tesiri gibi olduğu söylenmektedir.

Âvâzlardan olan Mâyê ve Selmek'in ve şu'belerden olan Nühüft, Nevrûzu'l-Beyâti, Uzzâl, Evc ve Hûzînin tesiri, Hicâzî ve Zengüle'nin tesiri gibidir. Bu durumda, bu altı ² makamın tesir bakımından hiçbir ortak yönlerinin bulunmadığı açıkça görülmektedir.

Bazıları, Edoâr müellifi Safiyyu'd-Dîn Abdu'l-Mu'min (1216-1294)'den naklettiler ki o:

Râhevi perdesine Ağlama perdesi, Zirefkend'e Hüzün perdesi, Büzürg'e Korkaklık perdesi, Isfahan'a Cömertlik perdesi, Irak'a Lezzet perdesi, Uşşâk'a Gülme perdesi, Zengüle'ye Uyku perdesi, Nevâ'ya Cesaret perdesi, Ebûselik'e Kuvoet perdesi, Hüseyini'ye Sulh perdesi, Hicâzî'ye Tevâzu perdesi ismini vermiştir³. Rast perdesi hakkında her hangi bir nakilde bulunmamıştır.

Denildi ki, gariplerin bulunduğu mecliste, onlara dostlarını ve memleketlerini hatırlattığı için, çoğunlukla bestelerin Râhevi, Zirefkend ve Büzürg makamıyla icra edilmesi gerekir.

Denildi ki, âşıkların bulunduğu mecliste, nefislere büyük bir rahatlık verdiği için, genellikle bestelerin Isfahan makamıyla olması gerekir.

Yine denildi ki, ferahlığa uygun olan ses, nefsi kederin derinliklerinden rahatlığın zirvesine çıkarmak için, pesten tize doğru seyreden sestir. Kedere uygun olanı ise, nefsi rahatlığın zirvesinden kederin içine düşürmek için, tizden başlayıp pese doğru seyredenidir." ⁴

Şirvânî yukarıdaki açıklamalar doğrultusunda, güftelerin ifade ettiği

58.

¹ Safiyyu'd-Dîn Abdu'l-Mu'min el-Urmevî el-Bağdâdî, *Kitâbu'l-Edvâr*, Şerh ve Tahkik: Hâşim Muhammed er-Receb, Bağdat 1980, s. 157.

² Müellif Şirvânî metinde yedi makam saymasına rağmen (sehven olsa gerek) 6 makam olarak ifade etmektedir.

³ Urmevî, a.g.e., aynı yer.

⁴ Fethullah Şirvânî, *Mecelletun fi'l-Mûsîka*, Topkapı Sarayı, III. Ahmed Kısmı, No: 3449, s. 127-131.

anlamlara göre uygun makamlar seçilmesinin gerektiğini ifade etmektedir.¹

Şîrvânî, makamların insanlar üzerindeki etkilerini bu şekilde açıkladıktan sonra, her makamın tesirli olduğu bir vakit olduğunu söyleyerek, vakitlere göre makamların tayinini yapmıştır.

Makamların vakitlere göre etkisinin olduğunu belirten Şîrvânî, *Mecelletun fi'l-Mûsika* adlı eserinde konuyla ilgili olarak şu açıklamalarda bulunmaktadır:

“Şeyh İbn Sînâ’dan² nakledilmiştir ki, subhu kâzib³ vaktinde Râhevi, subhu sâdik vaktinde Hüseyni, güneşin iki mızrak boyu yükselmesi vaktinde Rast, kuşluk vaktinde Ebûselik, günün yarısında Zengüle, öğle vaktinde Uşşak, iki namaz (öğle ile ikindi) arasında Hicâzî, ikindi vaktinde Irak, güneş batarken Isfahan, akşam vaktinde Nevâ, yatsı vaktinde Büzürg, uyku vaktinde Muhâlif makamlarıyla bestelenmesi (veya okunması) gerekir. Şayet uyuyamazlarsa, aksine ısrarla bestelemeye (veya makamla söylemeye) devam ederler ve o anda Şehnâz makamıyla okunur. Çünkü, Şehnâz ile Muhâlif makamı birbirinin zıddıdır. Bu durum, nefiste bir sıkışma meydana getirir ve uyutur. Burada, İbn Sînâ’nın sözündeki muhâlif kelimesinden amacı Zirefkend makamıdır. İsminin zikredilmemesi ise, icrâcılar tarafından Şehnâz’ın iki Zirefkend makamı olduğu bilinmesinden dolayıdır⁴.

İşte, bazı vakitlerde bir takım makamların icrâ edilmesindeki sebep budur. Bu uygulamalar yıllarca mûsikîşinaslar tarafından denenmiş ve bir tecrübe sonucu olarak ortaya konulmuştur. Ezânların vakitlere göre ayrı makamlarda okunması, rast gele yapılan veya hayal mahsulü olarak ortaya atılan bir şey değildir.

¹ Şîrvânî, a.g.e., s. 131-133.

² Bkz. . Muhammed b. Abdî'l-Hamid el-Ladîkî, *er-Risâletu'l-Fethiyye*, Şerh ve Tahkîk: Hâşim Muhammed er-Receb, 1. bsk. Kuveyt 1986, s. 215, Dipnot: 182. Ayrıca seslerin tesirleri ve makamların icra edileceği vakitlere ait bilgiler için bkz. Safiyyu'd-Din el-Urmevî, *Kitâbu'l-Edvâr*, Şerh ve Tahkîk: Hâşim Muhammed er-Receb, Irak 1980, s. 157. Ladîkî, a.g.e., s. 213-215, aynı müellifin diğer bir eseri *Zeynu'l-Elhân fi İlmi't-Te'lîf ve'l-Evzân*, (el yazma nüshası) Nûruosmaniye Kütüphanesi, No: 3138, vr. 65-68.

³ Yalancı sabah, sabahleyin doğu istikametinde bir beyazlık belirir, bu geçicidir. Buna “Fecr-i Kâzib” veya “Subh-i Kâzib” denilmektedir. Bu kaybolur, yeni bir beyazlık başlar, işte asıl sabah budur, buna da subh-i sâdik denir.

⁴ Şîrvânî, a.g.e., s. 133-134. İbn Sînâ’dan nakledildiği söylenen bu açıklamalar onun, ne eş-Şifâ’ adlı eserinde ve ne de “Risâletun fi'l-Mûsika” (*er-Risâletu'l-Mulhakatu bi-Kitâbi'n-Necât*) adlı eserlerinde görülememiştir.

Türkiye’de Ezânlarda Uygulanan Makam ve Nağmeler

Türkiye’de Osmanlı’nın son dönemlerinden beri kullanılagelen, Kur’ân-ı Kerîm ve Ezân konusunda mûsikîşinaslar ve halk tarafından beğenilen ve örnek kabul edilen bir okuyuş tarzı vardır ki hâlâ geçerliliğini sürdürmektedir. İstanbul ağzı veya tavrı denilen bu okuyuş ne yazık ki artık İstanbul’umuzda da kalmamış görünüyor. Gerçekten üstattan talebeye öğretimi devam eden ve din görevlileri arasında meslek için gerekli olan mûsikî eğitimi ve öğretimi de ortadan kalkmış görünüyor. Dolayısıyla hem dini formlara âşina hem de mûsikî sanatını bilenlerin çoğu da dâr-ı ukbâya göç edince artık bu alanda gerçekten bir sıkıntının yaşandığı hepimizce mâlumdur. Ankara, İstanbul, İzmir ve Konya gibi önemli bazı şehirleri istisna ederseniz Ezânlarımızın okunması konusunda ki vahamet daha da belirgin olarak kendini göstermektedir.

Hemen hemen her İslâm memleketinde Ezân için tercih edilen bazı makamlar vardır. Görebildiğimiz kadarıyla Türkiye’de Ezân okuma çalışmaları ancak birkaç yıldır ciddî boyutta ele alınmaktadır. Başka ülkelerde hâlâ Ezânda makam ve mûsikî uygulamasını kabul etmeyenler de var. Suûd gibi Vehhâbi ve bazı mezhep anlayışına sahip ülkelerde mûsikî ile okumaya karşı çıkılmaktadır. Meselâ Tunus’ta Mâliki mezhebinin yaygınlıkta olduğu bir yerde Ezânda ve dinî formlarda nağme ve makam uygulamak câiz görülmediği için, özellikle Ezânlar en çirkin sesle okunuyor. Şeriat Fakültesi ve Usûlî’-d-Dîn gibi fakültelerde ve din eğitimi veren okullarda bir takım öğretim üyeleriyle 1992 yılında yaptığımız görüşmelerde bu konunun tartışmasını yapmışız ve orada görevli olan hocalar da bunun bir mezhep anlayışı olduğunu söylemiş ve bu konuda yorum yapmaktan çekinmişlerdir. Türkiye’deki uygulamalardan verdiğimiz örnekleri zevkle dinlemiş ve takdir etmişlerdir. Bizim güzel nağmelerle ve makamlarla okuduğumuz Ezân, Kur’ân ve diğer dinî formları şevkle dinlemişler, hatta alkışlamışlardır¹

¹ 1992’de Mağrip Ülkeleri mûsikisi üzerinde araştırma yapmak için Tunus’ta bulunduğum zamanlarda, Ramazan ayı içinde tıp doktoru arkadaşım Kemal Azouz’un kayınpederinin evinde bir gece mûsikî faslıyla sahura kadar oturmuştuk. Ben Türkiye’de Ezânların – Tunus’taki uygulamanın aksine makamlı olarak okunduğunu, özellikle sabah Ezânının sabâ makamında icrâ edildiğini ve çok etkili olup insanı derin uykudan kaldırdığını

ama ne yapalım bizde böyle demekten öteye geçememişlerdir. Bazen güzel bir Ezân duyduğumuz da oluyordu, fakat bunlar kasetten yapılan yayınlardı. Bunlar, Abdu's-Samet ve onun gibi meşhur Mısırlı okuyuculara ait kayıtlardı. Bu arada bazı eski Tunus hocalarına ait Nıkrız makamında Ezânları da duyduğumuz oluyordu.

Türkiye gerçekten bu konularda diğer İslâm ülkeleriyle kıyaslanmayacak kadar ileridedir. Bizde din adına güzel görülen hemen hemen her şey rahatlıkla uygulanmakta bir sakınca görülmemektedir. Bu da Müslüman Türk milletinin din anlayışı ve felsefesidir.

Türkiye'de genellikle Ezânlarda şu makamlar uygulanmaktadır:

Sabah Ezânı, Sabâ ve Hüseyinî geçkisiyle;

Öğle Ezânı, Uşşâk makamında, bazen Bayâti, Karcığâr ve Muhayyer geçkileriyle;

İkinci Ezânı, Rast makamında, Sûzinak ve diğer Rast kararlı makamların geçkisiyle;

Akşam Ezânı, Segâh makamıyla, Müstear ve Hüzzâm geçkileriyle;

Yatsı Ezânı, Hicâz makamıyla ve onun gibi düğâh kararlı Nevâ, Hüseyini, Bayâti, Muhayyer gibi makamların geçkileriyle okunmaktadır.

Bu uygulamalar yıllarca Osmanlı topraklarında Türk-İslâm geleneğinin bir âdeti olarak uygulanmıştır. Bu makamların dışına çıkılmaz diye bir kayıt yoktur. Bu alandaki değişiklikler, Türk Din Mûsikîsi alanında Yüksek

anlatmıştım. Dr. Kemal bu olayı kayınpederi Hâşim Bey'e söylemiş. O akşamki mûsikî faslında tam sahur vakti gelince, Hâşim Bey ayağa kalktı ve damadından duyduğu bilgileri kalabalık misafir topluluğuna anlattı ve şimdi bahsettiğim Türk arkadaşımız Dr. Bayram Bey buradadır, kendisinden sabâ makamında bir sabah Ezânı dinleyelim dedi ve beni takdim etti. Ezânı yüksek perdeden ve bağırarak okuyacağımı söyledim, problem yok istediğin gibi okuyabilirsin dediler. Sonra Hâşim Bey'in oğlu Muhammed Zeynelabidin'den udla tiz bir sabâ taksimi yapmasını istedim, taksim peşinden elimi kulağıma atıp okumaya başladım ve Ezânı biraz da uzattım. Okuyuş tarzım, orada bulunan bazı bayanlara önce tuhaf geldi, hatta bir kıkırdaşma oldu, sonra tüm sesler kesildi. Ezânı sonuna kadar okudum. Çok etkilendiler ve Ezân sonunda beni alkışladılar ve gerçekten Ezânı böyle güzel okumak lâzım, bizim burada tam tersi uygulanıyor, bu mesaj en güzel sesle böyle verilmelidir diye mukabelede bulundular. Daha sonra ev sahibi Hâşim Bey, "İçişleri bakanı bizim yan tarafta oturuyor, ne yapacaksın" deyince, vallahi bu sizin probleminiz, gecenin bu saatinde bana bağırmanın için izin verdiniz deyince orada bulunanlar hep birden gülüşmüşlerdi.

Lisans ve Doktora yapan araştırmacıların yeni denemelerini geliştirmeye ve bunları topluma kabul ettirmeye bağlıdır.

Öncelikle bu tip çalışmaların akademik düzeyde kabul görmesi, ondan sonra halka sunulması yararlı olur kanaatindeyiz.

Burada çalışmamızı Yahya Kemal'in Ezân ile ilgili bir şiiri ile bitirmek istiyoruz.

Ezân-ı Muhammedî

Emr-î bülendsin ey Ezân-ı Muhammedî,

Kâfi değil sadâna cihân-ı Muhammedî.

Sultan Selîm-i Evvel'i râmetmeyüp ecel,

Fethetmeliydi âlemi şân-ı Muhammedî.

Gök, nûra garkolur, nice yüzbin minâreden,

Şehbâl açınca rûh-ı revân-ı Muhammedî.

Ervâh cümleten görür Allahü Ekber'i,

Akseyleyince arşa lisân-ı Muhammedî.

Üsküp' de kabır-i mâdere olsun bu nev-gazel,

Bir tuhfe-î bedî' ü beyân-ı Muhammedî.

Sonuç

Ezânla ilgili hususları belirttikten sonra sonuç olarak şunları söyleyebiliriz:

Ezânın okunması belli bir meslekî liyakati gerektiren bir husus olup, her hangi bir eğitim almadan, her önüne gelenin okuyabileceği, üzerinde deneme yapılan bir müzik eseri değildir. Özellikle her yıl Ramazan ayı geldiğinde elini kulağına koyan kadın erkek her kesin Ezân okumaya kalkışması doğru değildir. Bu Ezâna saygısızlık, bu mesleği hakkıyla icrâ edenleri hafife almaktır.

İslâm'da kadınların yapacağı işler bellidir, erkeklerin sorumlulukları ayrıdır. Özellikle bazı şarkıcı veya sanatçı kadınların ben de Ezân okuyabilirim gibi İslâm geleneğinde ve âdâbında olmayan bir şeyi yapmaya kalkışmasını bir ilâhiyatçı olarak doğru bulmuyorum. Hiçbir kadının hürriyetini kısıtlama hakkımız yoktur ama bu tip bir davranış, din de olmayan bir şeyi dine sokmaktır ve fitneye sebep olmaktan başka bir işe de yaramaz diye düşünüyoruz.

Din görevlilerine mûsikî eğitimi verilmesi önemli bir konudur. Bu zamana kadar çeşitli nedenlerle gerçekleştirilememiş, fakat artık yetkililer bu konuya el atmış ve bunun için gerekli çalışmalar yaklaşık olarak 7-8 yıldan fazla bir zamandır devam etmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığınca 1976 yılından beri bu konu üzerinde durulmasına rağmen bu konuda fazla bir mesafe kat edilememiş, ancak din görevlilerin ses talimi ve mûsikî bilgisi açısından eğitimi konusu her geçen gün daha fazla önem kazanmaya başlamıştır.

Aslında Ezânların güzel okunmaması meselesi, inansın inanmasın her kesimden insanları rahatsız eden bir konu idi. Çeşitli seminer ve kurslarla bu meselenin de en kısa zamanda halledileceğine inanıyoruz. Yıllardır her fırsatta din görevlilerine bahane bulmayı kendilerine vazife kabul edenlerin, bundan başka kusurlar arayacakları da gözden uzak tutulmamalıdır. Bu sebeple idareci durumunda olan âmirlerin, her şikâyeti kale alıp din görevlilerine baskı uygulaması da kanaatimizce gereksizdir.

Din görevlilerine verilen mûsikî eğitimi ve güzel Ezân okuma kurslarının, din görevlileri açısından birçok problemi de halledeceğine inanıyoruz. Ayrıca bu çalışmalar sonucu mûsikî eğitimine katılanların gerek beste ve gerek diğer faaliyetleriyle Türk Din Mûsikîsine hizmet edeceklerini umuyoruz. Din görevlilerinin mûsikîye ağırlık vermeleri sonucu, genç nesil ve cemaat arasında bir mûsikî kültürü yaygınlaşacak, sıradan kaset doldurup Müslümanlara ilâhi kaseti diye satmaya çalışılan sömürücülerin sonu olacaktır.

Her şeyden önce Yüce Yaratanımıza ait olan bu ilâhî dâveti en güzel biçimde yapmaya çalıştığımız için Rabbimize karşı olan görevimizi lâyıık-ı veçhile yerine getirmenin mutluluğunu yaşayacağız. Bunu takiben mûsikî sanatının yapısında var olan güzel duygular ve hasletler insanımıza huzur

bahşedecek, toplumda birbirine saygı ve nezaket anlayışı artacak, aynı zamanda cemaatimizin sanata bakışı müspet yönde gelişirken, güzel sanat anlayışı da değişecektir. Dolayısıyla sanat ve estetik anlayışı gelişen fertlerden oluşan bir toplumda İslâm'ın yasaklamış olduğu dedikodu, haset ve fesatlık, boş yere vakit geçirme, kavga ve münakaşalar da yok olacak, bunların yerini hissiyât-ı âliye dediğimiz ulvî duygular ve mânevî hazlar alacaktır.

Vakitlere Göre Bestelenmiş Ezân Örnekleri

SABÂ EZÂN*Sabah Ezânı*

USÛL: SERBEST

BESTE VE NOTA:

Yrd. Doç. Dr. Bayram AKDOĞAN

♩ = 100

Al la hü ek ber Al la hü ek ber

Al la hü ek ber Al la hü ek ber

Eş he dü el lâ i lâ he il lal la

h

Eş he dü el lâ i lâ he il . . lâl . . la h

Eş he dü en ne Muhamme der re sül la

h

Eş he dü en . ne . Mu ham me der re sül . . lül . la h

§

Hay ye a les sa lâ

Hay ye a lel fe lâ

h
h

Hay ye a les sa lâ h
Hay ye a lel fe lâ h

Es sa lâ tû hay rum mi nen . ne . . . v m

Es sa lâ tû hay rum mi nen ne . . . v m

Al la hü ek ber Al la hü ek ber

Lâ i lâ he il . lâ l . la h

Beyram Akdoğan

12. Mart 2010 Cuma, Saat: 11.50, Beşevler / ANKARA,
B. AKDOĞAN

UŞŞÂK EZÂN

Öğle Ezânı

USÛL: SERBEST

BESTE VE NOTA:

Yrd. Doç. Dr. Bayram AKDOĞAN

Al la hü ek ber Al la hü ek ber

Al la hü ek ber Al la hü ek ber

Eş he dü el lâ i lâ he il . lal . la h

Eş he dü el lâ i lâ he il . lal . la h

Eş he dü en ne Mu ham me der ra sù lûl la h

Eş he dü en ne Mu ham me der ra sù lûl . la . .

h

Hay ye a les sa lâ

h

Hay ye a . les. sa lâ h

Hay ye a lel fe lâ h

Hay ye a . . lel . fe . lâ h

Al la hü ek ber Al la hü ek ber

Lâ i lâ he il . lal la h

13 Mart 2010 Cumartesi, Saat: 2010
Keklikpınarı / Dikmen / ANKARA. B. AKDOĞAN

RAST EZÂN*İkinci Ezânı*

USÛL: SERBEST

BESTE VE NOTA:

Yrd. Doç. Dr. Bayram AKDOĞAN

Al la hü ek ber Al la hü ek ber

Al la hü ek ber . Al . la hü ek ber

Eş he dü el lâ i lâ he il lal la h

Eş he dü el lâ i lâ he il lal . . la h

Eş he dü en ne Mu ham me der ra sù lûl . la h

Eş he dü en ne Mu ham . . me . der . . ra sù . . lûl . . la h

Hay ye a les sa lâ h

Hay ye a les sa lâ h

. h

Hay ye a lel fe lâ

h

Hay ye a lel fe lâ h

Al la hü ek ber . Al . la hü ek ber

La . . . i lâ he il . lal . la h

Bayram Akdoğan

14 Mart 2010 Pazar, Saat:12.10
Keklikpınarı / Dikmen / ANKARA, B. AKDOĞAN

SEGÂH EZÂN

Akşam Ezânı

USÛL: SERBEST

♩= 110

BESTE VE NOTA:

Yrd. Doç. Dr. Bayram AKDOĞAN

Al la hü ek ber Al la hü ek ber

Al la hü ek ber Al la . . . hü ek ber

Eş he dü el lâ i lâ he il lal la . . . h

Eş he dü el lâ . . . i lâ . he il . lal . la . h

Eş he dü en ne Mu ham me der ra sù lûl lah . . . h

Eş he dü en ne . Mu ham me der ra sù . . . lûl . la . . . h

Hay ye a les sa lâ . . . h

Hay ye a . les sa lâ . . . h

Hay ye a lel fe lâ . . . h

Hay ye a lel fe lâ . . . h

Al la hü ek ber Al la hü ek ber

Lâ . . . i lâ . . . he il . lal . la . . . h

HİCÂZ EZÂN

Yatsı Ezânı

USÛL: SERBEST

♩ = 96

BESTE VE NOTA:

Yrd. Doç. Dr. Bayram AKDOĞAN

Al la hü ek ber Al la hü ek ber

Al la hü ek ber Al . la hü ek ber

Eş he dü el lâ i lâ he il lal la h

Eş he dü el lâ i lâ he il . lal la h

Eş he dü en ne Mu ham me der ra sù lûl la h

Eş he dü en ne Mu ham me der ra sù lûl . la h

§
Hay ye a les sa lâ
Hay ye e lel fe lâ

. h
. h

Hay. ye a les sa lâ
Hay. ye a lel fe lâ

Al la hü ek ber Al . la hü ek . ber

Lâ i lâ he il lal . la h

18 Mart 2010 Perşembe, Saat: 13.15
Beşevler / ANKARA. B. AKDOĞAN
18 Mart 1915 Çanakkale Şehitlerimiz
anısına, ruhları şâd olsun.

Kaynaklar

AKDOĞAN, Bayram, “Câhiz ve Mûsikînin Tesiri Hakkındaki Makalesi”, *A.Ü.İ.F. Dergisi*, c. XLII, s. 247-256.

AKDOĞAN, Bayram, *Fethullah Şirvânî ve Mûsikî Risâlesi*, Bilge Ajans ve Batbaa, Ankara 2009.

AKDOĞAN, Bayram, *Örneklerle Türk Mûsikîsinde Formlar*, Bilge Ajans ve Matbaası, Ankara 2010.

AKDOĞAN, Bayram, *Türk Din Mûsikîsi Dersleri*, Bilge Ajans ve Matbaası, Ankara 2010.

BİLMEN, Ömer Nasuhî, *Büyük İslâm İlmihali*, İstanbul 1970.

el-BUHÂRÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrahim b. El-Muğîre, *Sahîhu'l-Buhârî*, Tahkîk: Muhammed Zühêyr b. Nâsıru'n-Nâsır, Dâru Tavkî'n-Necât, (4 mücellid 9 cild.) Ysz. 1422.

ÇETİN, Abdurrahman, “Ezân” , *TDV. İslâm Ansiklopedisi(DİA)* , c. XII, s. 36, İstanbul 1995.

ÇETİNKAYA, Yalçın, “Ezânın Canına Okunuyor”, *Aksiyon Dergisi*, 8-14 Temmuz 1995, s. 25.

ed-DÜVEYŞ, Ahmed b. Abdurrezzâk, *Fetâva El-Lecnetü'd-Dâime li'l-Buhûsi'l-İlmiyye ve'l-İftâ*, c. I-XX, Neşr: Dâru'l-Âsıme, 3. Bsk, Riyat 1419.

EBÛ DÂVUD Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî, *Sünen-i Ebî Dâvud*, c. I- IV, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, Tarihsiz.

İBN HACER, Ahmed b. Ali b. Hacer Ebu'l-Fadl el-Askalânî eş-Şâfiû, *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, Dâru'l-Marifet, (Tamamı 13 cüz), Beyrut 1379.

İBN MÂCE, Muhammed b. Yezîd Ebû Abdillâh el-Kazvînî, *Sünenü İbn Mâce*, Dâru'l-Fikr, Tahkîk: M.F. Abdulbâki, (Tamamı 2 cild), Beyrut Tsz.,

İbnu'l- Cevzî, Cemaleddîn Ebu'l-Ferec Abdurrahman, *Telbisu İblîs*, Tahkîk: es-Seyyid el-Cümeylî, Dâru'l-Kütübî'l-Arabî, Beyrut 1994.

İbn Kudâme, Abdullah el-Makdisî Ebû Muhammed, *El-Kâfi fî Fıkhi İbn*

Hanbel, c. I-IV, Tsz. Ysz.

KARAÇAM, İsmail, *Kur'ân-ı Kerîm'in Fazîletleri ve Okunma Kâideleri*, Nedve Yay., İstanbul 1976.

el-LADİKÎ, Muhammed b. Abdî'l-Hamid, *er-Risâletü'l-Fethiyye*, Şerh ve Tahkîk: Hâşim Muhammed er-Receb, Kuveyt 1986.

Mâlik bin Enes b. Mâlik b. Âmir el-Esbahî, *El-Müdevenetü'l-Kübrâ*, Tahkîk: Zekeriye Umeyrât, Dâru'l-Kitâbî'l-İlmiyye, Beyrut Tsz.

EL-MERĞİNÂNÎ, Burhâne'd-Dîn Ebi'l-Hasen Ali b. Ebî Bekr b. Abdî'l-Celîl er-Ruşdânî, *El-Hidâye Şerhu Bidâyeti'l-Mübtedî*, Neşr: Mektebetü'l-İslâmiyye, c. 1-IV (2 Mücellled), Ysz. Tsz.

el-Mu'cemu'l-Vasît, Heyet, Mektebetü'l-İlmiyye, cüz:I-II, Tahran, Tsz.

eş-ŞÂFÎÎ Muhammed b. İdris Ebû Abdillâh, *El-Ümm*, Dâru'l-Ma'rifet, Beyrut Tsz.

ÖZKAN, İsmail Hakkı, *Türk Mûsikîsi Nazariyatı ve Usûlleri*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1987.

ÖZTUNA, Yılmaz, *Türk Mûsikîsi Ansiklopedisi*, M.E.B., İstanbul 1976.

es-SERAHSÎ, Şemseddin, *Kitâbu'l-Mebsût*, 3. bsk., I-XXX (15 Mücellled), Beyrut 1398/1978.

ŞİBLÎ, Mevlâna, *Asr-ı Saadet*, Terc. Ömer Rıza Doğrul, c. I-V, Toker Matbaası, İstanbul 1973-1975.

ŞİRVÂNÎ, Fethullah, *Mecelletun fi'l-Mûsîka*, Topkapı Sarayı, III. Ahmed Kısmı, No: 3449, s. 133.

el-URMEVÎ, Safiyyu'd-Dîn Abdu'l-Mu'min el-Bağdâdî; *Kitâbu'l-Edvâr*, Şerh ve Tahkîk: Hâşim Muhammed er-Receb, Bağdat 1980.

UZ, Kâzım, *Mûsikî Istılahatı*, Gültekin Oransay tarafından düzeltilmiş yeni basım, Küğ Yayını, Ankara 1964.